

Klemens Jónsson - Um fógetagjörðir (1903)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (geymsla 2).

Meiriháttar gallar á bls. 25, 28-29, 32, 44, og 50.

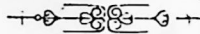
Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

347.04
Kle

Um fógetagjörðir

EPTIR

KL. JÓNSSON.

AKUREYRI.

ADALUMBODSSALA hjá Friðbírni Steinssyni.

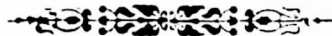
1903.

PRENTAÐ Í PRENTSMÍÐJU BJÖRNS JÓNSSONAR.

Efnisyfirlit.

Inngangur	bls.	1— 2
I. Kaffi. Um fógetagjörðir yfir höfuð	—	2— 4
II. Kaffi. Um aðför eða fjárnám	—	4—39
A. Skilyrði fyrir aðför	bls.	5—13
B. Aðilar við fjárnámið, mál- færslan og aðförin sjálf	—	13—21
C. Um það, hvað taka má fjárnámi	—	21—27
D. Aðför eptir dómum, sem eigi dæma menn í peningaútlát	—	28—31
E. Verkanir fjárnámsins	—	31—38
F. Ráð gagnvart aðför	—	38—39
III. Kaffi. Um Lögtak	bls.	39—52
IV. Kaffi. Beinar fógetagjörðir	—	52—59
V. Kaffi. Kyrrsetning og lögbann	—	59—68

Inngangur.

Jeg hefi opt rekið mig á það, að allur almenningur blandar saman í daglegu tali fjárnámi eða aðför og lögtaki; en ekki þar með búið, heldur hefi jeg einnig opt orðið þess var, að menn kunna ekki að gjöra greinarmun á þessu tvennu. Þetta er í rauninni engin furða, þar sem bæði aðförin og lögtakið er framkvæmt af sama manni, á sama hátt og með sömu rjettarverkunum, og auk þess má segja, að fyrst með lögtakslögunum 16. desbr. 1885 sje gjörður skýr munur á þessu tvennu; allt þangað til blanda lögin þessu saman, þannig kallast í tilsk. 25. júní 1869 um afplánun fjársektá í 2. gr. það lögtak, sem á að heita aðför, en hins vegar er það iðuglega kallað fjárnám, sem að rjettu lagi ætti að vera lögtak, sjá t. d. samþykkt um bæjarstjórn í Reykjavík 9. október 1872 13. gr. og skattalögin 14. desember 1877. Enn fremur hefi jeg orðið þess var, að menn almennt hafa litla hugmynd um það, hver skilyrði eru fyrir aðför eða lögtaki, því opt hafa menn komið til mín og beðið mig um fjárnám eða lögtak hjá skuldunaut sínum, enda þótt þeir hverki hafi haft dóm eða sátt fyrir skuld sinni. eða hún verið lögtæk. Þá hefur það og eigi allsjaldan komið fyrir, að menn hafa spurt mig að, hvort þessi og þessi kaupmaður væri búinn að biðja mig um, að »panta út« hjá sjer skuld þeirra, enda þó þeir viti,

að enginn dómur eða sátt sje fyrir hendi. Jeg hygg því, að það sje nauðsynlegt fyrir marga, að fá að vita greinarmuninn á fjárnámi og lögtaki, og hver sjeu skilyrðin fyrir að beita því, og því hefi jeg ráðið í að skrifa óptirfarandi ritgjörð, og er það auðvitað, að hún er eigi ætluð lögfróðum mönnum, heldur eingöngu þeim ólögfróðu. En úr því jeg á annað borð fór að rita um þetta efni, áleit jeg heppilegast að taka allar fógetagjörðir.

I. kafli.

Um fógetagjörðir yfir höfuð.

Tilgangur sækjanda með því að stefna manni í dóm, er allajafna sá, að fá hinn stefnda dæmdan til þess, að inna það af hendi, er hann þykist eiga kröfu á, en ekki hefur getað fengið með góðu. Dómstólarnir eru til þess skipaðir í hverju siðuðu landi, að menn geti þar leitað rjettar síns, og það er skylda hvers lögskipaðs þjóðfélags að sjá um, að þegnarnir geti náð rjetti sínum án manngreinarálits; væri þetta eigi svo, mundi líta illa út í landinu, þá mundi hver leita rjettar síns sjálfur, þ. e. taka sinn rjett sjálfur, taka þann rjett, sem hann sjálfur áleti lögmætan. Það yrði kraptur hins sterkari, sem rjeði, en lítilmagninn yrði undir; þetta er líka sögunnar dómur. Þó að þannig sje nauðsynlegt fyrir alla að hafa rjettláta og óháða dómstóla, þá er það þó óptir mannlegu eðli hvað mest nauðsynlegt fyrir lítilmagnann í mannfjlaginu, en þó hefur einmitt reynslan sýnt það, að það eru venjulega einmitt þeir, sem standa á lægsta stigi í mannfjlaginu, sem helzt vilja afnema dómstólana.

Margir dómur eru þess eðlis, að þeir eru endileg úrslit málsins, án þess þurfi nokkurs frekara við, svo sem er um alla sýknudóma. Hjer er tilganginum að fullu náð, dómurinn er þar endileg úrslit þrætunnar. En þegar dómurinn hljóðar upp á að greiða skuld. inna tiltekið verk af hendi, þá er það opt eigi nægilegt fyrir dómhafa. Ef hinn dómfelldi uppfyllir dóminn góðfúslega, þá er auðvitað ekkert frekara að athuga, en margopt ber það við, að hinn dæmdi lætur farast fyrir að borga skuldina, vinna verkið, eða í stuttu máli fullnægja dóminum. Þegar svo ber undir, þá er sækjandi jafn nær, eins og þegar hann fór á stað. Það verður því að vera til eitthvert vald, sem getur fullnægt dóminum, þrátt fyrir mótspyrnu hins dómfellda. Þetta vald er einnig til, og er gefin bending um það í niðurlagi dómsins með orðunum »dómi þessum ber að fullnægja að viðlagðri aðför að lögum«. Aðför, sem einnig nefnist fjárnám, er sú framkvæmd, sem tilskikkaður embættismaður, er nefnist fógæti, gjörir til þess að fullnægja dómi eptir innihaldi hans, með valdi, ef á þarf að halda. Fjárnámið miðar því beinlínis til að fullnægja dómi. Lög-tak aptur á móti miðar eigi til að fullnægja dómi, heldur til þess með þvingun að innheimta ýms gjöld, sem venjulega eru smá, og lítill eða enginn vafi getur verið á, að greiða þurfi, og því ónauðsynlegt að fá dóm fyrir þeim. Slík gjöld eru t. a. m. öll opinber gjöld, skattar, tollar o. s. frv. Það sjest þannig, að þessar fógætagjörðir miða eigi eingöngu til þess að fullnægja dómi, heldur hefir bæði fjárnámið og lögtakið það sameiginlegt að vera þvingandi eðlis. Líkar þessum gjörðum eru hinar svo nefndu beinu fógætagjörðir, sem eigi þurfa að hafa hinn sama grundvöll, dóm eða sátt, eins og fjárnámið, en miða til þess,

að veita þeim manni umsvifalaust rjett, sem hefir hann skjállegan, svo sem að bera mann út af jörðu, sem löglega hefir verið byggt út, eða bera mann út úr húsi, þá er leigutíminn er á enda, eða opna manni aðgang að húsi eða jörð, ef eigandi eða aðrir standa ólöglega á móti (útburðar- og innsetningar-gjörðir). Þá eru enn fógeta-gjörðir, sem eigi byggjast á dómi eða sátt, heldur eru eins og nokkurskonar bráðabirgða varnar- og verndunar-ráð, og því eru bundin því skilyrði, að þau verði ásiðan rjett-lætt með dómi. Slíkar gjörðir eru hinar svo nefndu lög-halds- eða kyrsetningar-gjörðir, og forboð eða lögbönn.

Eitt er það sem þessar gjörðir allar hafa sameiginlegt, og það er, að sami maðurinn framkvæmir þær, nefnilega sýslumaður eða bæjarfógeti; nefnist hann þá fógeti, þó geta hreppstjórar framkvæmt sumar þeirra, eins og síðar skal sagt, en að öðru leyti eru gjörðir þessar mjög mis-munandi, og skal nú talað um hverja í sínu lagi.

II. kafli.

Um aðför eða fjárnám.

Fjárnám, eða eins og það er nefnt í lögum 4. nóvbr. 1887, aðför, þýðir framkvæmd dóms með þvingun. Þar með er þó eigi sagt, að dóminum verði endilega fullnægt með aðförinni, því það verður honum eigi nema örsjaldan. Hljóði dómurinn upp á að borga einhverja upphæð, þá er aðförin í því fólgin, að skrifað er upp og virt svo mikið af eignum hins dómfellda, sem ætla má að nægi, og því næst eru þessir fjármunir seldir við opinbert uppboð, og þá fyrst, þegar uppboðsandvirðið er komið inn, fær dóm-

hafi þá borgun, sem hann átti að fá eptir dóminum. Aðförin er því eigi fullnæging dómsins að öllu leyti eða beinlínis, heldur einungis óbeinlínis, að svo miklu leyti, sem hún veitir heimild til þess að halda uppboð til fullnægingar. Hljóði dómurinn upp á að inna eitthvað verk af hendi, er aðförin ekki einu sinni óbeinlínis nein fullnæging, því fógeti getur ekki þröngvað hinum dæmda með valdi til þess að vinna það; dómurinn hljóðar þá til vara upp á það, að verði verkið ekki unnið, þá skuli hinn dæmdi borga fastákveðna daglega eða vikulega sekt, þangað til verkið er unnið; sektirnar eru því þvingunarmeðalið, og þær eru heimtar inn með aðför á venjulegan hátt. Það er að eins örsjaldan, að hægt er að segja, að aðförin sje að öllu beinlínis fullnæging dómsins, svo sem þá er dómurinn hljóðar upp á, að afhenda einhvern vissan hlut, því þá afhendir fógetinn dómhafa án frekari umsvifa hlutinn, ef hann annars finnur hann, eða ef hann finnur peninga hjá hinum dómfellda, því þá tekur hann þá og afhendir, enn fremur ef dómurinn hljóðar upp á að afhenda fasteign, því þá setur fógetinn dómhafa inn á eignina með valdi, ef á þarf að halda. Aðförin eða fjárnámið er því sjaldan algjör fullnæging dómsins, heldur rjettarmeðal fyrir dómhafa til þess að fá það, sem honum ber eptir dóminum, en endilega fullnægingu fær hann fyrst venjulega eptir nauðungaruppboð.

A. Skilyrði fyrir aðför. Samkvæmt 1. gr. laga 4. nóvbr. 1887 má gjöra aðför eptir:

1. Dómum og úrskurðum uppkveðnum af löglegum dómstólum í ríkinu.
2. Sáttum, sem komist hafa á fyrir löglegum sáttanefndum í ríkinu, dómstólum eða yfirvöldum þeim, sem í

lögum er boðið að leita um sættir í þeim málum, er ræðir um.

3. Þinglesnum veðbrjefum með þeim skilyrðum, sem til eru tekin í lögum 16. desbr. 1885 15. og 16. gr.

Til 1. Að því er dóma snertir, þá er hjer átt við fullnaðardóma. Fógetinn á að rannsaka, hvort dómurinn er uppkveðinn af löglegum dómstóli, og komist hann að raun um að svo sje (7. gr.), og dómurinn að öðru leyti er í lögsmætu formi, einkanlega þvingunargrein í niðurlaginu, þá er það skylda fógetans að fullnægja dóminum eptir innihaldi hans, og það þó auðsætt sje, að hann sje rangur, svo að honum yrði breytt, ef til æðra dómstóls kæmi sjá 4. gr. aðfl. Þó getur fógetinn auðvitað neitað að fullnægja honum, ef það er ómögulegt eptir innihaldi hans. Hins vegar hefur fógetinn myndugleika til að útpýða dóminn, ef nauðsyn ber til, og á þá að fylgja almennum lögskýringarreglum. Eptir orðunum í 1. gr. 1. eiga dómarnir að vera uppkveðnir af löglegum dómstólum í ríkinu. Þar af leiðir fyrst og fremst, að dómar uppkveðnir af útlendum dómstólum veita eigi aðfararheimild hjer á landi, en hins vegar leiðir það af orðunum »í ríkinu«, að hjer er átt eigi að eins við dóma uppkveðna af íslenskum dómstólum, heldur einnig dönskum dómstólum, þ. e. löglegum dómstólum í Danmörku og þeim löndum, sem þar til heyra, svo sem Færeyjum og Vestur-Indíum, því orðið »ríki« táknar allt Danaveldi, sjá fyrirsögnina í lögum 2. jan. 1871 um hina stjórnarlegu stöðu Íslands í ríkinu, sbr. 1. gr. Hafi einhver öðlast útlendan dóm yfir hjerlendum manni, verður hann að höfða mál hjer á landi á ný, til þess að öðlast aðfararheimild, og er það ætlun lögfræðinga, að dómstólar hjerlendis eigi að öllu að taka

hinn útlenda dóm til greina, bæði formlega og að esninu til, nema því að eins að dómurinn stríði á móti almennu siðgæði eða gildandi lögum, sjá um þetta efni landsyfir-rjettardóm 9. desbr. 1895 Dómasafu V. B. bls. 164.

Lög 19. febrúar 1861, er gefa heimild til að fullnægja í Danmörku dómum uppkveðnum í Svíþjóð, gilda eigi hjer á landi, og er því Svíþjóð undir sömu skilyrðum hjer og útlönd.

Úrskurðir, sem kveðnir eru upp meðan á málinu stendur, hljóða venjulega ekki upp á neitt, sem fjárnámi má taka, þó getur þetta komið fyrir einkum við svo nefnda fallmálsúrskurði, er skylda löglega stefnd vitni, sem ekkí mæta fyrir rjetti, að borga sekt (fallmálssekt), sjá tilsk. 3. mars 1741, því þessa sekt ber vitnastefnanda að innheimta með fjárnámi. Þegar úrskurður veitir aðfararheimild, þá gildir alveg hið sama og nú var sagt um dóma.

Til 2. Hjer eru fyrst nefndar sættir, er komist hafa á fyrir löglegum sáttanefndum í ríkinu, sbr. tilsk. 10. júlí 1795, 43 gr. og tilsk. 20. jan. 1797, 30. gr. Í sáttinni er venjulega tiltekinn einhver frestur, þá er fullnæging á fram að fara; jafnskjótt og sá frestur er liðinn, án þess sáttin sje uppfyllt, má aðför gjöra, sjá 8. gr. aðfl. Fógeti sker úr um allar varnir sem fram koma gegn gildi sáttarinnar, hvers eðlis sem þær kunna að vera, hvort heldur sem þær snerta framferði sáttanefndarinnar við sáttagiörðina, eða þær breifa að einhverju leyti við gildi sáttarinnar sem samnings. Þar næst eru nefndar sættir, gjörðar fyrir dómstólunum; hjer er eigi einungis átt við hina venjulegu dómstóla, aukarjetti, gestarjetti og lögreglurjetti, heldur er einnig sú sátt gild, sem fram fer fyrir fógetarjetti, skiptarjetti og uppboðsrjetti. En af því dómurinn,

sem sættin er gjörð fyrir, er sjálfstæður embættismaður, sem í öllum dómsskörfum lýtur einungis yfirdómstól, þá er auðsætt, að fógétinn, sem er jafnsettur embættismaður honum, eigi er bær um að dæma um gjörðir hans. Þær varnir, sem því koma fram fyrir fógétanum og lúta að gjörðum dómars, eru útilokaðar, sjá 5. gr. aðfl., en allar aðrar varnir geta komið að, og úrskurðar fógéti þær; vilji einhver finna að gjörðum dómars, að því er sáttina snertir, þá verður hann að áfrýja gjörðinni til æðri rjettar. Það verða því verulega einungis þær varnir við dómssáttina, er snerta sáttina sem bindandi samning, sem fram geta komið fyrir fógéta, því sáttin sjálf er samningur mill partanna, og snertir þá að eins, þó að hún sje gjörð fyrir dómara, en er rjettargjörð eingöngu í þeim skilningi, að dómarsinn bókar hana og löggildir. Annað mál er það, að dómssátt, eins og hver önnur sátt, getur verið þess eðlis, að henni verði eigi fullnægt samkvæmt efni sínu, af því að hún lýtur að einhverju ómögulegu eða er svo óglögg, að fullnæging sje ómöguleg. Í þriðja lagi eru nefndar sáttir, sem gjörðar eru fyrir yfirvöldum þeim, sem í lögum er boðið að leita um sættir í þeim málum, er ræðir um. Engin slík yfirvöld eru til hjer á landi, en það er eigi ólíklegt, að lög ákveði svo síðar, en í Danmörku eru slík yfirvöld til, svo sem lögreglustjórinn í Kaupmannahöfn; sætt gjörð fyrir honum hefur aðfararheimild hjer á landi; allar varnir mega koma fram gegn þessum sáttum.

Sameiginlega gildir það um allar þessar sáttir eptir 5. gr. síðari lið, að ef sáttin er bundin skilyrði eða tímafresti, eða svo tilskilið, að hvorirtveggja málsaðilar skuli nokkuð af hendi inna, þá fæst eigi aðför, nema sáttin

sjálf eða önnur opinber skjöl beri það með sjer, eða skuldunautur kannist sjálfur við það, að fresturinn sje liðinn, eða skilyrðinu fullnægt, eða að sáttthafi hafi frá sinni hálfu innt það af hendi, sem honum bar, eða í síðasta lagi bjóðist til þess við aðförina sjálfa, sje það þá eigi um seinan, og tilboðið sje löglegt eða fullkomlega samkvæmt innihaldi sáttarinnar. Sje þannig gjörð aðför eptir sátt fyrir ógoldnu kaupverði fasteignar eptir kaupsamningi, verður sáttthafi að sanna, að hann hafi tilboðið afsalsbrjef í tæka tíð og haldið eigninni lausri til frjálsrar notkunar, hafi það verið áskilið. Hafi einhver skuldbundið sig til að greiða einhverja upphæð, þegar annar maður væri dáinn, þá þarf sáttthafi við aðförina að sanna dauðsfallið t. a. m. með vottorði frá hlutaðeigandi skiptaráðanda o. s. frv. Fógeti leggur svo úrskurð á, ef ágreiningur verður.

Til 3. Loks má gjöra aðför eptir þinglesnum veðbrjefum á þann hátt, sem til er tekið í lögum 16. desbr. 1885 15. og 16. gr. Samkvæmt nefndum lagagreinum verða þessi veðbrjef að uppfylla þessi skilyrði:

- a. að veðbrjefið hljóði upp á tiltekna skuld.
- b. að skuldin sje tryggð með fasteignarveði,
- c. að skuldunautur hafi ritað nafn sitt undir veðbrjefið, eða kannast við það í viðurvist notarii publici þ. e. sýslumanns eða bæjarfógeta, eða tveggja vitundarvotta.
- d. að skuldin sje fallin í gjalddaga fyrir uppsögn eða eptir ákvæði í veðbrjefinu sjálfu eða og vegna greiðslu falls á vöxtum eða afborgunum, enda sje það með berum orðum tilskilið í veðbrjefinu.

Ef þessi skilyrði eru fyrir hendi, má gjöra fjárnám í veðinu eigi að eins fyrir höfuðstól, eða afborgunum, heldur og fyrir vöxtum út af fyrir sig, þó skal líða hálf-

ur mánuður frá gjalddaga, og búi skuldunautur á hinni vedsettu eign, þá skal með þriggja daga fyrirvara birta honum með stefnuvottum, hvenær gjörðin skuli fram fara. Ógilt er, þó skuldunautur hafi fyrir fram afsalað sjer rjetti til að áfrýja þessari fjárnámsgjörð.

Eins og áður er getið, má gjöra aðför eptir sátt, þegar skuldin eptir henni er komin í gjalddaga aðfl. 8. gr. Aðför eptir dómi og úrskurði má gjöra, þegar hinn ákveðni fullnægingarfrestur er úthlaupinn sjá 7. gr.; frestur þessi er mismunandi eptir því, hvort um er að ræða aukarjettardóm, gestarjettar- eða lögreglu-dóm, undir- eða yfirjettardóm, en af því að dómhafi jafnan verður að hafa dóminn í höndunum við aðförina, getur hann sjálfur sjeð í hvert skipti lengd fullnægingarfrestsins, sem reiknast venjulega frá birtingu dómsins. Sje enginn frestur tiltekinn, sem á sjer stað um hæstarjettardóma, er dæma menn í peningaútlát, má fullnægja dóminum þegar í stað; skyldi dómurinn aptur á móti einhvern til þess að vinna eitthvert verk, er fullnustufrestur tiltekinn í dóminum, og verður þá sá frestur að liða frá birtingu dómsins, áður en honum verði fullnægt. Birting dómsins eða úrskurðarins hefur því þá þýðingu, að hinn tiltekni fullnustufrestur fer að liða, og að ekki er hægt að fullnægja dóminum fyr en hann er liðinn. Þegar dómurinn kveður aðila til að vera við dómsuppsögn, og þeir mæta, eða einhver vill fráfalla birtingu þannig, að dómurinn skuli álitast eins og hann væri birtur frá þeim tíma, sem hann er uppkveðinn eða færður inn í dómabókina, þá reiknast fullnustufresturinn frá þeim degi, sjá tilsk. 15. ágúst 1832 16. gr. Til þess að birtingin sje lögmæt, verður hún að vera framkvæmd af hinum lögskipuðu, eiðsvörnu stefnuvottum eða notarius

publicus. Þegar þessi frestur er liðinn, má þegar í stað gjöra aðförina, og það jafnvel þó dómhafi eigi að gjöra eitthvað sem skilyrði fyrir aðförinni, t. a. m. gefa út afsalsbrjef. eða því um líkt, en auðvitað verður hann þá að hafa boðist til þess að vinna hina tilskildu gjörð, eða að minnsta kosti í síðasta lagi við aðförina sjálfa vera reiðubúinn til þess, og úrskurðar fógetinn, hvort gjörðin eða tilboðið sje löglegt, þ. e. samkvæmt dóminum; geti dómhafi eigi þetta, eða sje tilboðið eigi löglegt, verður ekkert úr aðförinni.

Nú hefur dóminum verið áfrýjað, og segir þá í 7. gr. aðfl., að fógeti skuli skera úr eptir núgildandi reglum, hvort það geti varnað aðfarar; með öðrum orðum, 7. gr. gjörir enga breytingu á í þessu efni frá því, sem áður var, en gildandi lög í þessu efni eru, að áfrýjunarstefnan sjálf sje framlögð eigi síðar en við byrjun aðfarar, til þess að varna henni sjá N. L. 1—22—56. Það er því eigi nóg að áfrýjunarstefna sje tekin út, en hinsvegar þarf hún eigi að vera birt aðfararbeiðanda.

Með því að aðfararfresturinn er svo stuttur, í gestarjettar og lögreglumálum 3 sólarhringar, og í öðrum málum í hjeradi 15 dagar, þá er það optast ómögulegt að ná í áfrýjunarstefnu úr Reykjavík og hafa hana til taks við væntanlega fógetagjörð nema því að eins, að dómhafi láti langan tíma líða þangað til hann beiðist aðfarar. Það getur því þrífaldlega komið fyrir, að hinn dómsfelldi, sem ætlar að áfrýja dómi, verður að þola aðför og jafnvel uppboð byggt á aðförinni, af því að hann hefur ekki haft tíma til að ná í áfrýjunarstefnu, og það þó að hann hafi gjört sjer allt far um það, en í rauninni gjörir þetta ekki eins mikið til, og virðast kann í fljótu bragði, því bæði

má áfrýja fjárnámsgjörðinni ásamt dóminum, meðan áfrýjunarfresturinn (6 mánuðir) er eigi liðinn, og heppnist það ekki, þá er þó eigi ervitt að fá fjárnámsgjörð hrundið, sem byggð er á dómi, er breytt er af yfirrjetti. Venjulegast er auk þess aðförin að eins grundvöllur fyrir uppboði, og það er hægt að stöðva með því, að leggja fram áfrýjunarstefnu, og tími til þess að fá hana mun optast vera. Að vísu kann þetta opt að valda hinum dómfellda ýmsra óþæginda, en þá er þó þess að gæta, að dómhafi hefur eigi notað sjer annað en það, sem er heimilað í dóminum, og að það getur eigi síður verið hart, ef það ætti að geta stöðvað löglegt fjárnám, að hinn dómfelldi segðist »ætla« að áfrýja. Það leiðir enn fremur af því, sem nú var sagt, að það stöðvar eigi aðförina, þó það sje borið fyrir, að hinn dæmdi ætli að fá gjafsókn til áfrýjunar, eða leyfi til þess, þar sem þess þarf við. En það er eigi nóg, að áfrýjunarstefnan sje lögð fram, áður en aðförin byrjar, heldur verður stefnan að vera lögleg, þannig að ætla megi, að henni verði eigi vísað frá, og hefur fógetinn rjett til að kveða upp úrskurð um það. Sátt verður eigi áfrýjað, og eru því engin ráð til þess að stöðva aðförl eptir henni, nema svo sje, að sáttin hljóði fyrst og fremst upp á eið, og til vara upp á peningaborgun, því aðförl eptir slíkri stefnu má stöðva með því að leggja fram eiðsstefnuna, og sama gildir um þessháttar dóma. — Frá þessari aðalreglu um áfrýjun dómanna gildir þó sú undantekning, samkvæmt N. L. 1—22—24, að eldri dómhafi, sem sakir áfrýjunar eigi getur fengið fjárnám fyrir kröfu sinni, getur, ef annar maður á meðan fær námsdóm þ. e. dóm, sem hljóðar upp á peningaborgun, fengið »tekið frá« svo mikið úr búi skuldunauts, sem til hrekkur, ef hann

í tæka tíð snýr sjer til fógetans; það, sem frá er tekið, er kyrsett, þangað til fullnaðardómur er uppkveðinn, og í þessu, sem frá er tekið, má eigi gjöra fjárnám til handa hinum yngri dómhafa. Önnur undantekning er veitt í tilskip. 13. jan. 1792, því eptir henni getur sá, sem fengið hefur landsyfirrjettardóm fyrir skuld, sem styðst við ómót-mæltu skriflega skuldbingingu, fengið fjárnám hjá hinum dómfellda, enda þótt dóminum sje áfrýjað til hæstarjettar, nema hinn dómfelldi setji næga tryggingu, bæði fyrir skuldinni og kostnaði. en hafi í málinu fram komið mótmæli gegn gildi skuldabryjfsins eða rjettmæti kröfunnar, þá fær dómhafi aðeins löggeymslu á þann hátt, sem N. L. 1—22—24 greinir.

Eptir 9. gr. aðfl. týnist aðfararrjettur aðeins fyrir 20 ára fyrning, en láti dómhafi liða meira en eitt ár frá því, er aðför gat fram farið eptir því, sem áður er sagt, og hinn dómfelldi á heimili á Íslandi, er kunnugt sje, þá er hann skyldur til með notarialáskorun þ. e. áskorun, er birt sje af notarius publicus, eða með áskorun, er hann lætur hina eiðsvörunu stefnuvotta birta, að skora á hinn dómfellda að fullnægja dóminum, sáttinni eða veðbryjfinu, og má þó eigi aðför gjöra, fyr en liðnar eru 3 vikur frá þessari áskorun. Það virðist eptir orðanna hljóðan, að aðförin eigi að vera fullgjörð, áður en 20 árin eru liðin, og því eigi vera nóg, að búið sje að biðja um aðför, eða enda að aðeins sje byrjað á henni.

B. Aðilar við fjárnámið, málfærslan og aðförin sjálf. — Hver sá, sem eptir dóminum eða sáttinni á að fá eitthvað, getur beiðzt aðfarar, og það þó hann hafi eigi beinlínis komið fram sem sakaraðili; sá sem aðfarar beiðist, nefnist gjörðarbeiðandi, en sá, sem fjárnáms er beiðzt

hjá, er venjulega af fógötanum nefndur »requisitus«, sem þýðir: sá, sem er kvaddur, nefnilega til að inna hið í-dæmda af hendi. Dómhafi getur afsalað sjer rjetti sínum eptir dómi með framsali í lifandi lífi; rjetturinn getur orðið tekinn af honum með fjárnámi, og hann getur gengið í arf. Hins vegar getur dómfelldi eigi sett annan mann í sinn stað, þó getur löglegur erfingi komið í hans stað við andlát hans. Nú vill dómhafi aðfarar beiðast og snýr hann sjer þá til fógötans, og hefur með sjer eptirrit, fullkomnari gjörðir þarf eigi, af dóminum, sáttinni eða veðbrjefinu, auk þess skal hann gefa fógöta allar þær upplýsingar og skýrslur, sem með þarf, til að kveða á um aðförina. Aðfarar skal skriflega beiðst, ef skuldin auk málskostnaðar og vaxta fer fram út 200 krónum, ella nægir munnleg beiðni, 3. gr. aðfl. Ef fógöti álitur, að aðfararheimild sje eigi til, eða aðrar orsakir, er banni fjárnámið, þá neitar hann að framkvæma það, og er hann skyldur til að kveða upp um það formlegan úrskurð til bókar, og má síðan tafarlaust áfrýja honum til yfirdóms. Áliti fógöti aptur á móti ekkert aðförinni til fyrirstöðu, þá tiltekur hann stund til hennar, og ber að fara eptir óskum beiðanda í því efni, 33. gr. aðfl. Þess skal getið, að aðför má gjöra á hvaða tíma, sem vera skal, jafnvel á næturnar; á sunnu- og öðrum helgidögum má því aðeins aðför gjöra, að brýn nauðsyn beri til, sjá 6. gr. laga 20. des. 1901. Fógöti kveður til aðfarar með sjer 2 áreiðanlega menn sem votta (2 gr. aðfl.); þeir eru einnig virðingamenn, nema þeir sjeu eigi færir til þess, því þá tekur fógöti aðra. Bæði vottarnir og virðingarmenn skulu í fógötabók rita undir yfirlýsingu upp á æru og trú um það, að þeir skuli virðingar af hendi inna eptir beztu sannfæringu. Með vottum þessum

fer fógétinn á heimili hins dómfellda (33. gr. aðfl.) nema honum eptir atvikum þyki ástæða til að bregða út af því; þessar ástæður virðist fógétinn eiga að færa til bókar, svo að yfirjettinum gefist færi á að meta þær, ef til kemur, því jafnaðarlega skal aðför hefja á heimili hins dómfellda, þar sem mest líkindi eru til, að hann geti fullnægt dómnum. Ef maður er dæmdur til að framselja muni eður af hendi að láta, má auðvitað hefja aðför þar, sem þeir eru fyrir, og ef hinn dómfelldi á eigi heima á Íslandi, má gjöra fjárnámið þar, sem hann hittist eða munir hans eru, sem til fullnægingar má nota. Þegar aðför hefur verið hafin á bústað innlands manns, eða þar sem fógeta hefur þótt ástæða til, má framhalda aðför, hvar sem munir hans finnast, innan umdæmis fógeta.

Við aðförina verður beiðandi að mæta sjálfur, eða láta annan mæta eptir löglegu umboði (34. gr.). Fógétinn getur eigi sjálfur mætt fyrir beiðanda, og þó að slíkt hafi viðgengizt, sjá Dómasafn IV. bindi bls. 7, þá verðum vjer að álíta það alveg ólöglegt, og að fógeti geti enga aðför gjört, nema beiðandi næti eða láti mæta. Aptur á móti er það auðsætt, að það getur eigi tálmað aðför, þó dómfelldi eða sá, sem gjörðin á að fara fram hjá, sje eigi til staðar. Vegna þess, að hann sjaldan veit áður, hvenær aðförin á fram að fara hjá honum, því það er engin skylda að tilkynna honum það, nema þegar svo stendur á, sem segir í lögum 16. desember 1885 15. og 16. gr., þá getur hann venjulega eigi heldur verið við því búinn að setja annan í sinn stað, en það er honum heimilt. En sje requisitus eða umboðsmaður hans eigi til staðar, þá skal fógeti skora á konu hans, eða börn eldri en 18 ára, hjú eða aðra fullorðna heimilismenn, að gæta rjettar hans við

gjörðina, en til þess er enginn skyldur að lögum, fremur en hann sjálfur vill. Ef enginn þessara manna er viðstaddur eða vill takast það á hendur, þá skal skora á þann, sem hann býr hjá, húsbónda hans, eða þá sem yfir honum eiga að bjóða og viðstaddir kunna að vera, að taka málsstað hans. Sje enginn af þessum til staðar, eða enginn vill verða við áskoruninni, þá fer gjörðin eigi að síður fram.

Ef tveir eða fleiri beiðast fjárnáms hjá sama manni á sama degi, þá skal fógetinn fyrst fullnægja þeim dómínum, sem elztur er (N. L. 1—22—22), sjeu þeir jafngamlir, þá öðlast þeir jafnan rjett til fullnægingar í hinum útlögðu munum, nema annar hvor hafi fengið hlutleg rjettindi yfir þeim t. a. m. veð eða kyrsetningu.

Gjörðin hefst með því, að fógetinn skorar á hlutaðeiganda að fullnægja dóminum að öllu leyti; gjöri hann það, verður eigi af frekari aðför. Vilji hann það eigi, þá setur fógetinn rjett, en áður en hann byrjar á sjálfri aðförinni, getur það verið, að hinn dómfelldi eða enda aðrir komi með ýmsar mótbárur, er fógeti þarf að úrskurða, og verður því að ræða fyrst um þær. Varnir geta fyrst komið fram af hálfu requisiti, sjá 39. gr. sbr. 4. gr. aðfl. — Þær geta verið margskonar, svo sem að dóminum sje fullnægt, eða lögleg fullnæging hafi verið framboðin, en henni hafi verið hafnað, að skuldin sje eptir gefin og þessháttar. Þetta verður hinn dómfelldi auðvitað að sanna, og frest til þess að sanna það getur hann því að eins fengið, að gjörðarbeiðandi samþykki (43. gr.), sem varla má búast við; geti því dómfelldi ekki þegar í stað sannað mál sitt, heldur fógetagjörðin áfram. eptir að fógeti hefur fellt þann úrskurð, að hin framkomnu mótmæli verði eigi

tekin til greina. Opt getur það að borið, meðan á fógeta-
gjörð stendur, að skuldunautur bjóði fram fullnægingu, en
að beiðandi áliti tilboðið eigi löglegt, og úrskurðar fógeti
þá, hvort svo er, og hagar sjer eptir því. Þegar requisitus
hefur komið fram með varpir sínar, þá á beiðandi rjett
til að svara þeim (39. gr.); en rjett til að fá frest, til að
sanna mál sitt, getur hann eigi fengið fremur en hinn,
nema með hans samþykki. Sókn og vörn framfer munn-
lega (41. gr.), og getur fógeti ákveðið, hvenær hætta skuli,
og tekur því næst ágreiningsefnið til úrskurðar; úrskurður
skal á lagður samkvæmt framburði og játningu beggja
málsaðila og framkomnum skjölum og öðrum skriflegum
skilríkjum. En vitnaleiðslur, skoðunar- og álitsgjörðir máli
til sönnunar mega að jafnaði eigi fram fara, og það þó
báðir aðilar sjeu á það sáttir (41. gr.) Fógeti á að leið-
beina þeim til þess að setja kröfur sínar og mótmæli skýrt
og ljóslega fram, og skal bóka kröfurnar orðrjettar, ef um
þær verður ágreiningur (42. gr.), en að öðru leyti bókar
fógeti einungis það, sem hefur þýðingu fyrir málið, þó
eigi orðrjett, en svo, að engu verulegu sje sleppt. Þó að
fógeti geti eigi veitt frest nema eptir samkomulagi beggja
aðila, þá getur hann þó stöðvað gjörðina um litla stund,
ef honum þykir ástæða til, og þann tíma mega málsaðil-
ar nota, eins og þeir bezta geta, til þess að safna upplýs-
ingum og gögnum, en þegar svona stendur á, getur beið-
andi krafizt, að fógетinn gjöri ráðstafanir til þess, að allt
standi í sömu skorðum (engum fjármunum skotið undan
og þessháttar), þangað til gjörðin getur byrjað aptur, og
skal þá málsaðilum skýrt frá, hvenær það geti orðið. Svo
hljótt, sem verða má, kveður fógeti upp rökstuddan úr-
skurð um ágreiningsefnið, og verður framkvæmd hans eigi
hindruð með áfrýjun (44. gr.).

Nú ætlar þriðji maður, að gjörðin gangi of nærri rjetti sínum, og getur hann þá mætt, ef hann fær að vita um hana, og fært til bókar mótmæli sín, og ber eptir það að skoða þennan mann sem málsaðila (40. gr.). Mótmæli þessi geta verið á margvíslegan hátt, þau geta hljóðað upp á, að hann eigi muni þá, sem eru í húsi eða herbergjum requisiti, að hann hafi leigt eða lánað requisitus hlutinn, sem taka á fjárnámi, eða að hann hafi áður verið búinn að selja sjer hlutinn eða gefa sjer veð í honum o. s. frv.; allt þetta verður hann að sanna þegar í stað, því frest til þess fær hann eigi. Það getur því opt að borið, að þriðji maður að vísu geti eigi fært fullar sönnur á mál sitt, en þó talsverðar líkur, og getur þá fógeti úrskurðað, að hann því að eins framkvæmi gjörðina, að beiðandi setji nægilega tryggingu, og þetta getur hann einnig gjört, er varnir koma fram af hendi dómfellda með sterkum líkum fyrir, að skuldin sje t. a. m. borguð. Stundum vill það til, að beiðandi heimtar, að aðför sje framhaldið hjá þriðja manni, af því hann álítur, að dómfelldi eigi eignir eða muni hjá honum, og verður þá beiðandi gagnvart neitun þriðja manns að sanna þetta, því að þó líkur sjeu fyrir því, að dómfelldi eigi þá hluti, sem finnast í vörzlum hans, sem þó eigi er allt af, t. a. m. eru það meiri líkur fyrir því, að húsráðandi eigi þau búsgögn, sem eru í herbergjum einhleyps manns, sem leigir húsnæði mánaðarlangt, en hann, þá eru engar líkur til að hlutir, sem eru hjá öðrum en dómfellda, sjeu hans eign.

Þegar fógeti er búinn að úrskurða þrætuefnið eða þau mótmæli, sem fram hafa komið, og ákvarðar að halda áfram aðförinni, þá gjörir hann það nú umsvifalaust, því sátt er hann eigi skyldur að reyna, en hins vegar er sú

sátt, sem gjörð er fyrir fógætarijetti, fullgild. Gjörðin fer þannig fram, að fógæti ritar inn í bókinu hvern þann hlut, sem vísað er á, með því verði, sem vottarnir leggja á hann. Þangað til nægilegt er komið, lýsir því síðan yfir til bókar og fyrir hinum dómfellda eða þeim, sem til staðar kann að vera, að þessir munir sjeu teknir fjárnámi, og að það varði hegningu, að afhenda þá á nokkurn hátt, eða gjöra nokkrar þær ráðstafanir, sem geti komið í bága við rjettindi dómhafa (45. gr.).

Skuldunautur er skyldur til að skýra rjett og satt frá því, hvað hann eigi til tryggingar og lúkningar skuld sinni, ef fógæti skorar á hann að gjöra það, og láta að öðru leyti í tje allar þær skýrslur, sem nauðsynlegar eru, og að þessu lúta (37. gr.). Ef skuldunautur er eigi viðstaddur, þá má fá gjörðinni frestað, og getur þá beiðandi krafizt, að skuldunautur sje bodaður á fund með sjer, er haldinn sje á skrifstofu fógæta. Ef hann færirst undan, að láta hinar umkröfðu skýrslur í tje, eða mætir eigi án löglegra forfalla við framhald gjörðarinnar, þá getur aðfararbeiðandi heimtað, að hann sje settur í einfalt fangelsi, þar til hann uppfyllir skyldu þessa, þó ekki lengur en 6 mánuði. Skuldunautur er eigi skyldur til, að vísa á munina, nema á hann sje skorað, en hins vegar eru til þvingunarráð til þess að komast fyrir, hvað hann eigi, auk þess sem nú var talið. Þannig er það fyrirskipað í 36. gr. aðfl., að dómfelldi sje skyldur til að boði fógæta, að ljúka upp herbergjum sínum og hirzlum, ef beiðandi fer fram á það, svo að sjeð verði, hvort þar sjeu geymdir munir, sem gjört verði fjárnám í. Eptir eðli sínu og orðanna hljóðan verður þetta því aðeins gjört, að dómhafi fari fram á það, og að annars finnist eigi nægilegir fjár-

munir til fjárnámsins. Skorist dómfelldi undan þessu eða ef enginn sá er við, er geti gegnt boðinu, má fógæti beita valdi, láta brjóta upp herbergið eða hirzluna og rannsaka það sjálfur. Fógætin hefur sömuleiðis heimild til þess, að leita á hinum dómfellda sjálfum, en þó því aðeins, að ástæða sje til að ætla, að hann geymi einhverja fjármuni á sjer, og skal fógæti, áður en hann framkvæmir slíka rannsókn, kveða upp úrskurð byggðan á þeim ástæðum, sem vekja grun um, að requisitus hafi fjármuni á sjer (36. gr.).

Hins vegar hefur skuldunautur rjett til þess að vísa á munina, og það hverja þá muni, sem honum lízt (24. gr.). Gjörðarbeiðandi getur ekki meinað honum að gefa upp t. a. m. marga, en smáa og óútgengilega hluti, og heimtað, að hann framselji dýrari hluti, einungis að þessir hlutir sjeu metnir nægilegir til lúkningar skuldinni, og virðingin er framkvæmd eptir unnum eiði; þó þarf beiðandi eigi að ganga að fjárnámi í fasteign, ef nægilegt lausafje er fyrir hendi, eða skuldakröfur. Heldur eigi er dómhafi skyldur að taka fjárnám í því lausafje, sem ervitt er að geyma, svo sem skepnur, ef nægir dauðir munir eru til, eða í óvissum kröfum, eða í munum sem áður eru útlagðir, eða öðrum þeim böndum háðir, er hann yrði að standa að baki. Ef hægt er að fá fjárnám í munum, sem seldir verða, verður dómhafi eigi skyldaður til að leita fullnægingar á annan hátt t. a. m. í arði af fasteign.

Ef skuldunautur vill eigi vísa á fjármuni, og heldur enginn fyrir hans hönd, þá má dómhafi tiltaka þá muni, er fjárnám skal gjöra í, þó skal fógætin gæta þess, að þeir munir sjeu fyrst teknir, er dómfelldi helzt má án vera (25. gr.); má því hvorki gjöra fjárnám í nauðsynlegri

áhöfn jarðar eða ómissandi vinnuáhöldum, smíðatólum, eða öðrum þeim munum, er dómfelldi getur alls eigi án verið í atvinnu sinni, nema ekki sjeu aðrir munir til. Annars getur dómhafi þá líka fengið gjörðinni frestað á þann hátt, og áður er sagt (37. gr.).

Þegar búið er að skrifa upp svo mikla fjármuni, sem nægir til að fullnægja dóminum og því, sem eptir mati fógeta má ætla að gangi til lögboðinna og annara nauðsynlegra rjettargjalda og kostnaðar, svo sem við flutning á munum, geymslu þeirra til uppboðs m. m. (19. gr.) eða þegar ekki eru fleiri fjármunir til, þá lýkur fógeti gjörðinni, og er hún því næst undirskrifuð af honum, aðilunum og vottunum.

C. Um það, hvað taka má fjárnámi. — Eins og áður er tekið fram, er það tilgangurinn með fjárnáminu, að neyða þann til, sem eigi vill hlýðnast dóminum góðmótlega, að fullnægja honum þannig, að hinir teknu munir verði seldir við uppboð til lúkningar dóminum, en skilyrðið fyrir þessu er það, að munirnir hafi nokkurt verðmæti. Með öðrum orðum, aðför má einungis gjöra í þeim munum, sem hafa verðmæti; hafi þeir ekkert verðmæti, þó þeir að öðru leyti kunni að hafa mikla þýðingu, svo sem privatbrjef, sem eigi eru jafnframt skuldabrief, þá eru þeir undanþegnir aðför. Fjárnám má því aðeins gjöra í eignum skuldunauts, 18. gr. aðfl. Aptur á móti má eigi eins og áður fyr setja menn í skuldafangelsi, til þess á þennan hátt að þvinga þá til að fullnægja dóminum. Þó má láta karlmenn afplána með vatni og braudi úrskurðaðan framsfærslueyri með barni eða konu, sem yfirgefin er af manni sínum, eða skilin að borði og sæng, ef barnsmóðirin, konan eða sveitarstjórnin, sem orðið hefur

að leggja fram fúlguna, krefst þess. — Um eignir eða fjármuni skuldunauts, er teknir verða fjárnámi, skal nú farið nokkrum orðum.

Ef peningar finnast hjá skuldunaut, þá tekur fúgeti þá umsvifalaust og borgar dómhafa með þeim (20. gr.), og þar með er dóminum að öllu fullnægt. Þegar því svona stendur á, er fjárnámið fullnæging dómsins, án þess frekara þurfi með. Ef skuldunautur hefur kröfu á dómhafa, sem hann kannast við, og komin er í gjalddaga, þá má vísa á hana sem borgun. og er þá dómi fullnægt, annars má ekki koma fram með gagnkröfur við fjárnámið. Því næst er tekið lausafje skuldunauts smátt og stórt, og virt; eins má taka fjárnámi í lausafje, þó áður sje búið að taka það fjárnámi, þó það sje veðsett eða önnur lögbönd hvíli á því, en þá stendur það því að baki; lausafjeð er síðan selt við opinbert uppboð, og er þá fyrst borgað út af uppboðsandvirðinu þeim, sem forrjettindin hafa, en afganginn tekur fjárnámshafi upp í sína skuld. Seljist hluturinn eigi fyrir svo miklu, er nægi kröfu forrjettshafa, má gjörðarbeiðandi eigi selja hann, og kostnaðinn við uppboðið verður hann sjálfur að bera. Ef tekið er fjárnámi hey, áburður, eldsneyti eða byggingarefni, og skuldunautur er fráfarandi jarðar, þá skal fyrst bjóða viðtakanda eða landsdrottni kaup á því eptir mati úttektarmanna, sjá 9. gr. í lögum 12. jan. 1884 um bygging, ábúð og úttekt jarða. Því næst má taka fasteign fjárnámi, og bjóða hana síðan upp á sama hátt og með sömu skilyrðum, að því er forrjettindi snertir og lausafje. Eigi skuldunautur útistandandi skuldir, má gjöra fjárnám í þeim, og loks í rjettindum hans á ýmsan hátt. Í arði og tekjum fasteigna má leita fullnægingar með því móti, að fú-

getinn sjer um stjórn á eigninni, og afhendir dómhafa tekjurnar að fráðregnum umboðskostnaði (21. gr.); í leigu og byggingarrjettindum fasteigna, ef það getur orðið, án þess að skerða rjett eiganda (22. gr.). Þegar þessi rjettindi eru tekin til fullnægingar dóms, getur eigi verið um nein- ar virðingar að tala, en fógæti lýsir því yfir til bókar, að skuldunautur sje sviptur þessum rjettindum, og þau tekin til fullnustu dómsins, eptir því sem álíta má, að nægi, þegar haft er tillit til gjalda og kostnaðar, er af þeirri aðferð leiðir. Umráðin yfir hinni teknu eign eða rjettindum eru fengin sjerstökum forráðamanni, er fógæti velur, og hann skipar leiguliðum og öðrum hlutaðeigendum að borga forráðamanni öll afgjöld, enn fremur er það skylda fógæta, að gjöra þær þvingunarráðstafanir, er með þarf til þess, að arður og tekjur eignarinnar komi dómhafa að notum (26. gr.). Þessi forráðamaður gjörir reikningsskil ráðsmennsku sinnar á þeim tíma, sem fógæti tiltekur, og skil- ar fógæta afganginum að fráðregnum kostnaði. Þegar dómhafi hefur fengið fulla borgun, fær skuldunautur eign sína aptur. Það er auðsætt, að af þessu öllu geta risið upp flóknar og vandasamar spurningar, þannig getur skuldunautur haldið því fram, að forráðamaður sje eigi áreið- anlegur maður, að eignin sje illa setin á einhvern hátt, að reikningsskil sjeu eigi rjett, að dómhafi sje nú búinn að fá skuld sína borgaða o. s. frv., en á allar þessar spurn- ingar leggur fógæti úrskurð, sem þá auðvitað má áfrýja, þó að slík áfrýjun eigi hindri, að úrskurðum fógæta sje framfylgt fyrst um sinn; og geta af öllu þessu risið mikil málaferli, og má því búast við, að fjárnám verði aðeins sjaldan gjört í slíkum rjettindum.

Fjárnám má aðeins gjöra í þeim rjettindum, sem þeg-

ar eru fengin, þá er það fer fram (28. gr.), en ekki í þeim, sem menn síðar kunna að eignast, svo sem í arfi, er menn eiga í vændum sbr. tilsk. 25. septbr. 1850. Aptur á móti má gjöra fjárnám í skuldum, sem dómfelldi á að öðrum þótt þær sjeu bundnar skilyrðum, en auðvitað verður dómhafi þá að geta uppfyllt skilyrðið, til þess að geta fengið skuldina, því skuldargreiðandi er eigi fremur gagnvart dómhafa skyldur að inna af hendi greiðslu sína, nema skilyrðið verði uppfyllt um leið; enn má gjöra fjárnám í skuldum, þótt eigi sjeu þær komnar í gjalddaga, ef aðeins er hægt að segja til þeirra og ákveða með nægilegri vissu.

Þegar tveir aðilar eiga að inna eitthvað af hendi, þá hafa þeir hvor um sig rjett og skyldur, rjett til að fá greiðsluna af hendi hins aðila, og skyldu til að greiða aptur af sinni hendi; rjetturinn á aðra hlið og skyldan á hina hliðina verða að fylgjast að; þegar svona stendur á, má því auðvitað ekki gjöra fjárnám í kröfunni á hinn aðila, þegar gagnskyldan er þess eðlis, að dómhafi getur eigi uppfyllt hana, svo sem að vinna verk, sem dómfelldi á að vinna; sje gagnskyldan þess eðlis, að aðrir geti einnig uppfyllt hana, þá getur dómhafi gengið í hans stað, ef hann uppfyllir skylduna, þetta getur hann auðvitað ætíð, ef borga á peninga, en eigi að afhenda hlut, sem er í eigu hins dómfellda, þá getur hann með fjárnámi fengið hlutinn og þannig uppfyllt skuldina. Geti hann þetta eigi, fær hann eigi fjárnám í kröfunni (28. gr.). Þetta er þó eigi því til fyrirstöðu, að eigi megi eins og áður halda sjer til vinnukaups skuldunauts, eða annara tekja hans þvílíkra, þegar heimta skal af honum framfærslueyri með barni hans eða konu, sem hann hefur yfirgefið, eða er skilinn við að borði og sæng, þetta er gjört á þann hátt,

að yfirvaldsúrskurður sá, sem ákveður meðlagið, er birtur húsbóndanum, og má hann þá eigi borga út vinnukaupið, þegar það fellur í gjalddaga, en þá má gjöra fjárnám í því eða öllu heldur lögtak fyrir meðlaginu. En hins vegar má aldrei annars gjöra fjárnám í vinnukaupi eða daglaunum skuldunavts, sem hann hefur eigi unnið fyrir, enda mundi hann þá eigi halda áfram að vinna, er hann ætti eigi í væðum að af vinnu sinni um óákveðinn tíma.

Samkvæmt því, sem nú hefur verið tekið fram, má því gjöra fjárnám á öllu því, er skuldunautur á, og metið verður til peningaverðs, en frá þessu eru þó nokkrar undantekningar.

1. Ef það er bundið löglegum samningi við annan mann, eða hann hefur ákveðið svo, að lánardrottinn skuli eigi mega leita fallnægingar í tilteknum mannum, þá er fjárnám útilokað, þó það annars væri leyfilegt (29. gr.). Þetta á við, ef einhver hefur gefið í lifandi lífi fasteign eða lausafje, eða í löglegri arfleidsluskrá, og tilskilið það berlega, að eigi megi gjöra fjárnám í þessum hlutum. Þó að það sje eigi tekið fram í 29. gr., þá er enginn vafi á því, að gjafabréfið, sem leggur þetta band á, verður að vera þinglesið, til þess að geta gilt. Eftir orðunum getur einnig annar samningsaðili berlega tilskilið það, að eigi skali fjárnám gjöra í því, sem afhent hefur verið, eða samningurinn hljóðar um, ef það hefur verið löglega gjört, en úr því verður fógæti að skera í hvert skipti, og skal það einungis tekið fram, að það er álit lögfróðra manna, að enginn geti varið eigin fje til þess að tryggja sjer fúlgu, og gjört um leið þann samning við fúlgutryggjanda, að skuldheimtumenn hans geti eigi gjört fjárnám í fúlgunni, ef hún hefur peningagildi, nema stofnanir þær, er

tryggja fúlguna (lífsábyrgðarstofnanir), hafi þau rjettindi, að hún verði eigi tekin fjárnámi, sem venjulegt er, sbr. 32. gr. aðfl.

2. Þá eru undanþegin fjárnámi laun embættis- eða sýslunarmanna eða þvílíkar tekjur, biðpeningar, eptirlaun eða því um líkt styrktarfje, sem greitt er úr lands, sveitar eða opinberum sjóðum, nema í gjalddaga sjeu komin, og það þó eigi sje búið að hefja þau (30. gr.).

3. Enn fremur eru undanþegin fjárnámi:

- a. dagpeningar og þvílík gjöld til embættismanna eða ann-
ara, er opinberum störfum gegna, svo og ferðakostnaður
og kostpeningar, sem borgaðir eru tilkvöddum vottum
eða virðingamönnum,
- b. framfærslueyrir með konu eða barni, ef til tekinn er
með yfirvaldsúrskurði, sátt eða öðru slíku ákvæði,
- c. styrkur til fátækra, sem stofnanir eða velgjörðafyrirtæki
veita, svo og hvers konar sveitarstyrkur (31. gr.).

4. Eptir 27. gr. aðfl. er skuldunaut veitt mikil og mjög mikilsvarðandi hlunnindi, þar sem tekið er fram, að ekki megí taka fjárnámi hjá honum rúm og sængurföt, er nauðsynleg eru honum, konu hans og börnum, sem hjá honum eru, nje heldur lín og íveruföt, er þau mega eigi án vera. Þetta, sem nú var talið, getur skuldunautur ávallt undanskilið, því undantekningin, sem gjörð er í enda síðari liðs greinarinnar, á ekki við þennan lið. Þessu næst getur skuldunautur líka undanskilið frá fjárnámi helztu lífsnauðsynjamuni, eða muni, sem eru nauðsynlegir honum við atvinnu hans, allt að 20 kr. eða 120 kr. eptir virðingarverði. Þessa muni er honum heimilt að taka frá eptir eigin geðþótta, og eru engin önnur takmörk sett, en að munirnir sjeu helztu lífsnauðsynjamunir, svo sem fyrst

og fremst peningar, eða þeir sem eru nauðsynlegir við atvinnu hans, svo sem verkfæri, ef skuldunautur er iðnaðarmaður, bátur, sje hann sjómaður o. s. frv., en þar sem það er sagt, að skuldunautur geti tekið þessa muni eptir eigin geðþótta. og hann veit bezt sjálfur, hvað honum kemur bezt að undanskilja, þá mun fógæti venjulega skipta sjer lítið af því, hvað hann tekur undan. Þessa muni skal því að eins undanskilja, að dómfelldi krefjist þess, og sje hann eigi til staðar, þá er þeim, sem er fyrir á heimilinu, gefinn kostur á að gjöra það; hins vegar má aldrei gjöra fjárnám í nauðsynlegum sængurfatnaði og íverufötum, og það þó dómfelldi krefjist þess eigi, að þau sjeu undanskilin. Vilji þeir, sem til staðar eru, eigi undanskilja neina fjármuni, ber fógæta samkvæmt þeirri mannúðlegu reglu, sem fólgin er í þessari grein, að fresta gjörðinni lítið eitt, ef dómfelldi er einhversstaðar í grennd, og gjöra honum orð um það, svo hann geti notað rjett sinn. Þennan rjett, til að undanskilja muni fyrir ákveðna upphæð, eiga menn þó ekki, þá er skattar eða önnur opinber gjöld eru tekin fjárnámi (lög taki), og heldur eigi verða þeir munir undanskildir, sem veðsettir eru fyrir skuld þeirri, sem heimt er með fjárnámi. Skuldunautur getur eigi fyrirfram afsalað sjer þessum rjetti gagnvart skuldheimtumanni, en við fjárnámið sjálft getur hann fallið frá honum. Hina stærri upphæð eiga þeir rjett til að undanskilja, sem fyrir heimili eiga að sjá; það er nú svo sem auðvitað, að það eru fyrst og fremst þeir, sem eiga fyrir konu og börnum að sjá, en það eru einnig þeir menn, þótt ógriptir sjeu, sem halda dúk og disk og eiga að sjá fyrir t. a. m. foreldrum eða börnum, sem skylt er að framfæra að lögum.

D. Aðför eptir dómum, sem eigi dæma menn í peningaútlát.

Hingað til höfum vjer sjerstaklega hæft fyrir augum dóma, sem dæma menn í peningaútlát, en opt miðar dómurinn til annars, og er eigi síður nauðsynlegt að hafa ráð til þess að fullnægja þessum dómum en öðrum, ef hinu dómfelldi vill eigi góðfúslega hlýða honum; dómur þessir geta verið ýmislegs eðlis:

1. Ef maður er dæmdur til að víkja af fasteign eður selja dómhafa nokkur umráð hennar, skal fógæti, ef því verður við komið, þröngva honum til að hlýðnast dómnum, með því að bera dómfellda út og setja dómhafa inn, eða á annan þvílíkan hátt, svo sem leggja fyrir leiguliða, að varna eigi dómhafa rjettindanna (12. gr.) — Eins og síðar skal frá skýrt, er opt hægt að bera mann út úr húsi eða af fasteign, og setja annan inn aptur, án þess dómur liggi fyrir (hinar svo kölluðu beinu fógætægjörðir), en hjer er gengið út frá dómi sem skilyrði, og veitir því fógæta enn skýrari myndugleika; það liggur í augum uppi, að fógæti hefur rjett til þess að beita valdi, þegar svona stendur á, enda þarf þess opt við.

2. Ef maður er með dómi skyldaður til að láta einhvern hlut annan en fasteign af hendi, þá á fógæti sömu-leiðis að taka hann með valdi, eða með annari líkri þvingunaraðferð að framkvæma dóminn (13. gr.). Finnist hluturinn ekki, getur dómhafi heimitað, að hann sje virtur af fógæta með aðstoð vottanna, og andvirðið síðan tekið fjármámi á venjulegan hátt.

3. Ef maður er dæmdur til að vinna eitthvert ákveðið verk eða starf, þá getur fógæti eptir kröfu dómhafa, og ef það þykir hægasti og beinasti vegurinn fyrir hann til

að ná rjettir sínum, en fógæti metur hvort svo sje eptir öllum málavöxtum, leyft honum að fá aðræ til að vinna verkið, og því næst að heimta af hinum með fjárnámi það, er hann varð að borga fyrir verkið eptir reikningi, sem fógæti hefur samþykkt (14. gr.). Sje maður dæmdur til að gefa út eða rita undir skjal nokkurt, þá getur fógæti að vísu þvingað hann til þess, en það yrði þó ætíð óviðkunnanleg þvingun, og því er svo kveðið á, að fógæti geti gjört það með sömu verkum, eins og hann hefði haft umboð til þess.

Ef manni með dómi er veitt leyfi til að hafast eitthvað að gegn því, að bæta fyrir tjón það, er af því kann að leiða, eða ef maður er með dómi skyldaður til að vinna eitthvað verk móti endurgjaldi fyrir það af dómhafa, þá er fógæti skyldur til, ef þess er krafist af öðrum hvorum málaðila, að leysa úr spurningum þeim, er snerta framkvæmd slíks dóms, og að ákveða skaðabætur þær eða endurgjald, sem greiða á, þá er dómnum verður fullnægt; geti fógæti eigi leyst úr þessu vegna skorts á kunnugleika á málefnum, kallar hann til einn eða fleiri menn, er vit hafa á, sjer til aðstoðar. Það er svo sem auðvitað, að hægt er að áfrýja þessum úrskurðum fógæta, en slík áfrýjun stöðvar eigi framkvæmd þeirra í bráðina.

4. Ef dómur er enn annars edlis, en nú var frá skýrt, og varðar þó eigi peningaútláti, þá skal fullnægja honum á þann hátt, að hagsmunir dómhafa verði metnir til peninga, og þeir síðan teknir fjárnámi á venjulegan hátt, nema því aðeins, að ómögulegileiki, sem komið hefur fyrir eptir að dómur var kveðinn upp eða önnur atvik samkvæmt grundvallarreglum hinna borgaralegu laga, hafi leyst hinn dómfellda frá því að fullnægja dómnum, án

Þess þó jafnframt að hafa bakað honum skaðabótaskyldu (11. gr.); slíkur ómögulegleiki getur aðeins komið fyrir, þá er um ákveðna líkamlega hluti er að ræða, svo sem ef munurinn brennur eða týnist á annan hátt, honum er stolið eða því um líkt. Venjulega er í slíkum dómum ákveðið peningagjald til vara, en sje það eigi, getur dómhafi látið ákveða upphæð þess við aðförina. Fógeti skal þá, ef kostur er á, kalla dómsfellda til, svo að hann fái komið með hvers konar upplýsingar og yfirlýsingar, áður en peningagjaldið er tiltekið; fógeti ákveður það með aðstoð vottanna, en hafi þeir eigi nægilega þekkingu til þess, getur hann kvatt aðra sjer til aðstoðar, og lætur þá áður vinna eið á sama hátt og vottana, sbr. 2. gr.; gjaldið er metið og tiltekið af fógetanum eptir öllum málavöxtum, en hann er eigi í því bundinn við álit vottanna, og á hann aðallega að sjá um, að dómhafi fái fullar bætur, og ef hann því er í efa nokkrum, þá á hann heldur að tiltaka ríflegar bætur, en eiga það á hættu, að dómhafi bíði tjón af því, að dóminum varð eigi fullnægt eptir innihaldi hans. Eptir hinum skýru orðum laganna, gildir þetta eins, þó það sje dómhafa að kenna, að hann eigi undir rekstri málsins gerði varakröfu, og því eigi með dóminum fjekk það beinlínis ákveðið, hvaða skaðabætur hann skyldi fá, ef aðalkröfunni yrði eigi fullnægt innihaldi samkvæmt.

5. Ef manni með dómi er boðið að láta eitthvað ógjört, getur dómhafi, ef brotið er á móti boðinu, og það er eigi tiltekið í dóminum, hverri ábyrgð slíkt sæti, látið við aðför meta til peninga bætur fyrir brotið, eins og nú var sagt, og síðan taka fjárnámi (15. gr.).

Þegar svo stendur á, eins og nú var frá skýrt, getur dómhafi, auk þess að fara þannig fram, höfðað mál gegn

skuldunaut, og fengið hann dæmdan í sektir eða fangelsi. Fullnægi hann síðan dóminum að öllu leyti, fellur hegningin niður eða stöðvast, ef hann þegar er farinn að úttaka hana, eða þegar dómhafi hefur náð rjetti sínum eða fengið tryggingu fyrir honum. Þá er fallinn er hegningardómur, er það skylda lögregluvaldsins, að veita dómhafa fulltingi sitt á allan hátt til þess, að ná rjetti sínum, ef hann beiðist þess. Þegar slíkt mál er höfðað, getur dómhafi, þegar svo stendur á, og segir að framan í 4. og 5. lið, fengið bæturnar ákveðnar með dómi þeim, í stað þess að láta fógeta gjöra það við aðförina.

E. Verkanir fjárnámsins.

Þegar svo stendur á, að fjárnámið miðar til að afhenda beiðanda einhvern vissan hlut, og fógeti gjörir það, eða þegar hann tekur reiðu peninga og afhendir þá, er fjárnámið að öllu leyti fullnæging dómsins; en hljóði dómurinn upp á peningaborgun, sem algengast er, og fari fjárnámið fram á þann hátt, sem er venjulegastur, að eigur skuldunauts sjeu uppskrifaðar og virtar, þá er aðförin eigi beinlínis fullnæging, eins og áður er tekið fram, heldur aðeins grundvöllur fyrir uppboði, svo að dómhafi fyrst fær fullnægingu af uppboðsandvirðinu; að öðru leyti eru verkanir fjárnámsins að ýmsu leyti mismunandi, eptir því í hvaða munum það er gjört.

Þegar fjárnám er gjört í fasteign, en eigi í arði hennar og tekjum, þá öðlast beiðandi engan rjett til að fá hana til umráða, heldur er hún í umráðum skuldunauts, þangað til uppboð fer fram, nema svo reynist, að hún spillist af hans völdum og rýrni, og getur fógeti þá fengið öðrum forráð hennar (46. gr.). Þessi forráðamaður verður að standa fógeta reikningsskil og hann úrskurðar allan á-

greining, sem upp kann að koma, eins og áður er frá sagt. Jafnskjótt og fjárnámi er lokið, getur beiðandi sett eignina til uppboðs, og er honum enginn annar frestur settur með það, en að hann þarf að auglýsa eignina til sölu þrisvar sinnum í bláði því í Reykjavík, er flytur hinar opinberu auglýsingar, sjá lög nr. 16, 16. septbr. 1893; síðan er eignin seld, og af andvikði hennar fær beiðandi það, sem nægir til að fullnægja kröfu hans, en hjer við er þó ýmislegt að athuga. Ef eignin selst fyrir meira verð, en krifa hans nær, þá fer eins og nú var frá skýrt, og er þá afganginum skilað eiganda, eða eptir atvikum til síðari vedhafa eða fjárnámshafa. Verði eigi boðið svo mikið í eignina, að dómbafi fái fulla borgun, en þó nokkra upp í skuld sína, þá getur hann, ef vedhafi er, lýst því yfir við uppboðið, að hann heimti að fá eignina sjer útlagða fyrir læsta boð, og verður honum þar eptir af fógeta fasteignin afhent til fullrar eignar, og fær hann þannig fullnægt dómi sínum eða sátt; þegar svona stendur á, getur hann fengið skuldir síðari vedhafa, sem ekkert hefur komið upp í við uppboðið, afmáðar úr vedmálabókunum, þannig að þær sem vedbönd á eigninni hverfi alveg, sjá nýnefnd lög 16. septbr. 1893. Verði boðið svo lítið í fasteign, að eigi gjöri meira en hrökkva fyrir forgönguskuldum, svo að hann fær ekkert til fullnægingar sinni skuld, þá verður hann að hætta við uppboð, og má alls eigi selja.

Til þess að tryggja rjett sinn gagnvart þeim, sem síðar kynnu að eignast rjettindi yfir fasteign með löglegum samningum, verður fjárnámshafi að láta þinglesa gjörðina, og skal það gjört á varnarþingi, þar sem fasteign liggur undir, og öðlast þá gjörðin fullt gildi gagnvart þriðja manni

frá þeim degi, er hún er sýnd til innteiknunar fyrir fram í veðmálabókina, ef þinglestur fer fram á næsta þingi á eftir, en annars frá þinglestursdegi. Þinglestur hefur því þá þýðingu, að enginn getur eftir á, hvorki skuldunautur nje aðrir svo sem skuldheimtúmenn, haggð rjetti fjárnámshafa, til þess að selja fasteignina og þannig öðlast fullnægingu, eigi einu sinni þó skuldunautur verði gjaldþrota, en hins vegar er þinglestur nauðsynlegt skilyrði fyrir því, að rjettur hans haggist ekki, þannig að meðan hann eigi fer fram, geta allir, sem eigi vita um fjárnám-ið með samningi öðlast rjettindi yfir eigninni, sem komi í bága við rjett dómhafa til að selja.

Lausafje það, sem tekið hefir verið fjárnámi, hefir skuldunautur eigi rjett til að hafa í sínum vörzlum, ef beiðandi mótmælir, nema nægileg trygging sje sett (47. gr.), en hins vegar er fjárnámshafa að jafnaði heimilt að taka munina til geymslu, en þó gegn trygging, ef verð þeirra fer að mun fram úr kröfu hans, og ákveður fógeti þá upp-hæðina. Fjárnámshafi hefur einungis rjett til þess að taka munina til geymslu þangað til sala fer fram, en enga heimild hefur hann til að nota þá, nema notkun sje eðli-leg, sje þannig fjárnám gjört í kú, og fjárnámshafi taki hana í sínar vörzlar, þá verður hann að láta mjólka hana og annast hirðingu hennar, arðinn af henni að frádregnum kostnaði tekur hann upp í skuldina. Verði munirnir hvorki í geymslu skuldunauts eða dómhafa, skal fógeti annast um geymslu þeirra til uppboðs, á kostnað hins dómsfellda. Frekara þarf eigi að gjöra til þess að tryggja rjettinn eftir aðför í lausafje, einkum er engin þörf á að þinglesa gjörðina. Ef hluturinn, sem tekinn er fjárnámi, verður eigi fenginn fjárnámshafa eða öðrum, af því að

einhver annar maður hefir rjett til að hafa hann í sínum vörzlum, t. a. m. ef hann hefir hlutinn að handveði, til láns, leigu eða geymslu um vissan tíma, þá skal fúgeti ef fjárnámshafi beiðist, tilkynna þessum manni, að skuldunautur eigi ekki lengur rjett á því að taka við honum, þegar að því kemur, að hann eigi að skila honum úr sínum vörzlum (aðfl. 49. gr.). Fái þriðji maður eigi slíka tilkynningu, er honum heimilt að afhenda skuldunaut hlutinn sjer að vitalausu, eða afhenda hann öðrum, ef hann hefur heimild til þess frá skuldunaut, þannig að fjárnámsrjetturinn í hlutnum glatast, og fjárnámsrjetturinn er, eins og opt hefur verið tekið fram, í því fölginn, að fjárnámshafi hefur rjett til að selja hlutinn við uppboð sjer til fullnustu; sje hins vegar slík tilkynning gefin, þá missir fjárnámshafi eigi rjett sinn, þó hluthafinn afhendi hann öðrum. Að því er sjerstaklega skuldabrfef snertir, sem geta gengið kaupum og sölum manna á meðal, þá er það fyrirskipað í 48. gr. aðfl., að rita skuli á það um fjárnámið, ella hefir það ekki gildi gagnvart þeim, er síðar fær það til eignar eða að veði, og eigi vissi um fjárnámið; heldur eigi gildir fjárnámið, nema áritun eigi sjer stað, gegn skuldunaut sjálfum, ef hann var óvitandi um fjárnámið, og hafi hann því borgað af skuldinni til þess er fjárnámið var gjört hjá, gegn kvittun hans á sjálft brjefið eða gegn afhending þess, er hann vítalans; aptur á móti gildir þetta eigi, ef hann borgar gegn lausri kvittun. Með öðrum orðum: áritun á brjefið sjálft um þetta haft, er nauðsynlegt skilyrði fyrir, að rjetturinn gildi, nema það sje hægt að sanna, að sá, sem fengið hefur það til eignar eða að veði, eða borgað af því, hafi vitað af fjárnáminu, og sönnunarskyldan í því efni hvílir á fjárnámshafa, eða þeim,

sem öðlast hefir rjett hans. Það sem gildir um afborgun á skuldabryfum, gildir og um vexti undir sömu skilyrðum. Ef fjárnámi eru teknar kröfur annarar tegundar, t. a. m. útistandandi skuldir, sem eigi er brjef fyrir, skal skuldunaut sömuleiðis skýrt frá því, annars leysist hann frá skuld sinni, með því að borga hana í góðu trausti til hins upprunalega skuldunauts.

Þegar þessara ákvæða hefir verið gætt, er nú var frá skýrt, þá missir fjárnámshafi eigi þann rjett, sem fjárnám-ið veitir honum, til þess að ná með löglegri aðferð borgun í munum þeim, sem fjárnámi voru teknir, enda þótt skuldunautur síðar deyji. eða bú hans verði tekið til gjaldprotaskipta, eða aðrir gjöri fjárnám hjá honum, en auðvitað má þó gjöra fjárnám í sama hlutnum, en þá stendur síðari fjárnámshafi honum að baki, og getur ekkert fengið af andvirði þeirra muna, fyr en hinn er búinn að fá fullnustu, og leiðir þar af, að fáí fyrri fjárnámshafi ekki fulla borgun, fær hinn síðari ekki neitt, og getur jafnvel ekki látið selja hlutinn. Enn fremur skal þess getið, að síðari fjárnámshafi hefur aldrei rjett til að heimta útlagt lausafje í sínar vörzlur, nema fyrri fjárnámshafi samþykki, því hann er eigi skyldur til að þola, að slíkir munir, sem ef til vill hæglega geta tapast, sjeu nokkuð færðir í burtu. Þá getur skuldunautur heldur ekki síðar selt nokkrum öðrum manni nein rjettindaumráð yfir mununum, er á nokkurn hátt megi skerða rjett fjárnámshafa (aðfl. 50. gr. 1. liður.).

Þau rjettindi, sem fjárnámshafi hefur öðlast með aðförlinni, getur hann misst aptur í sjerstökum tilfellum, sem eru:

a. Ef fjárnámshafi lætur fjárnámi tekið lausafje vera kyrt

í vörzlum skuldunauts, þá missist fjárnámsrjetturinn gagnvart lánardrottnum skuldunauts, en eigi öðrum, svo sem erfingjum, ef hann verður gjaldþrota, eða nýtt fjárnám er gjört af þeim hjá honum, ef fjárnámshafi hefur eigi innan 12 vikna, frá því er fjárnámsgjörð var lokið, komið fram nauðungaruppboði, eða hann með nýrri aðför hefur komið fjenu úr höndum skuldunauts. enda hafi honum eigi verið varnað sölunnar með áfrýjun, eður rjettindi annars verið því til fyrirstöðu, svo sem að hann hefur gjört fjárnám í vedsettu lausafje.

- b. Ef fjárnám til nauðungaruppboðs eða löggeymslu hefur farið fram eptir sætt um borgun skuldar, sem skuldunautur hefur gengið að á hinum síðustu 8 vikum, áður en hann varð gjaldþrota, eða eptir dómi í máli, sem höfðað hefur verið á þessu tímabili, þá falla burtu þau sjerrjettindi gagnvart búinu, er af fjárnáminu leiddu nema því að eins, að sannað verði, að skuldunautur hafi enn átt fyrir skuldum, þegar sættin var gjörð, eða málið tekið fyrir, eða álita verður eptir öllum atvikum, að skuldheimtumanni hafi verið ókunnugt um gjaldprot skuldunauts sjá gjaldprotalög 13. apríl 1894, 25. gr. Eins og skýrt er tekið fram missist fjárnámsrjetturinn þó aðeins, er fjárnámið er til uppboðs, en eigi ef það hefur veitt fullnustu að öllu leyti á þann hátt, sem áður er tekið fram, og eins ef uppboðið er þegar framkvæmt, því þá eru endileg úrslit fengin, og dóminum eða sættinni að öllu leyti fullnægt. Skilyrðin fyrir að sjerrjettindi falli eru því: 1.) að gjört hafi verið fjárnám til uppboðs, 2.) til fullnægingar sætt, sem gjörð hefur verið á áttavíkna tímabilinu fyrir gjaldprotshyrjun, eða 3.) dómi í máli, sem höfðað hefur verið þ. e.

tekið fyrir á þessu sama tímabili; hafi stefnan fallið í rjett áður, þó eigi sje nema degi áður. þá helzt fjárnámsrjetturinn, og hins vegar þarf eigi að sanna það, að skuldunautur hafi ívilnað gagnaðila undir málsókninni, til að flýta fyrir henni, svo sem fráfalli stefnu eða þess háttar; löggjöfin skoðar þetta 8 vikna tímabil grunsamt, og ákveður því, að þessar tilteknu gjörðir framkvæmdar á því, sjeu ógildar. Þrátt fyrir þó þessi skilyrði sjeu fyrir hendi, getur fjárnámsrjetturinn þó haldist við, ef 1) það sannast, að skuldunautur hafi enn átt fyrir skuldum, þegar sættin var gjörð, eða málið tekið fyrir, eða 2) álita verður eptir öllum atvikum, að skuldheimtumannni hafi verið ókunnugt um gjaldþrot skuldunauts (hann verið í góðri trú). Sönnunarskyldan í þessu efni hvílir á fjárnámshafa; hafi hann afhent öðrum fjárnámsrjettinn, þá hefur búið einnig gagnvart þessum þriðja manni rjett til að ónýta fjárnámið, ef ætla má, að hann hafi verið þess vitandi, að tilgangurinn með framsalinu var sá, að hindra búið í að njóta rjettar síns sjá 31. gr. gjaldþrotalaganna.

Loks skal það tekið fram, að ef skuldunautur, meðan á aðför stendur, eða um það leyti, er hann hlaut að sjá hana fyrir, hefst eitthvað það að af eigingirni, til að firra lánardrottinn borgun, svo sem koma lögmætum eignum sínum eða kröfum undan fjárnámi, þá varðar það hegningarvinnu allt að 6 árum, eða fangelsi við vatn og brauð ekki skemur en tvenna 5 daga samkv. 262. gr. hegningarlaganna (aðfl. 38. gr.).

Eins og margopt hefur verið tekið fram, þá er fjárnám venjulega til uppboðs, það getur því hæglega svo að borið, að munirnir seljist ekki með virðingarverði, heldur

talsvert lægra, og að fjárnámshafi því fái eigi fulla borgun, og má þá taka gjörðina upp aptur og halda henni áfram á sama hátt og áður. Þetta á og við, ef fjárnámshafi, sem eigi hefur fengið fjárnám fyrir fullri kröfu, síðar getur vísað á muni, sjá aðfl. 51. gr. Ef skuldin er borguð að fullu eða nokkru eptir fjárnámið, getur requisitus krafist, að munirnir sjeu leystir úr haptinu með nýrri gjörð, og falla þá niður þau rjettindi, er fjárnámið veitti; slík gjörð kallast lausnargjörð, og verður að þinglýsa henni, hafi sjálfri fjárnámsgjörðinni verið þinglýst. Í stöku öðrum tilfellum má og taka gjörðina upp að nýju, sjá 51. gr. 2. lið og 52. gr.

F. Ráð gagnvart aðför. — Það ber auðvitað þráfallega við, að annarhvor málsaðila eða jafnvel báðir eru óánægðir með úrskurði þá, er fógæti hefur kveðið upp undir gjörðinni og framkvæmd hans á þeim, því úrskurðir fógæta miða ætíð til þess, sem hann vill gjöra eða neitar að gjöra; lýtur því að framkvæmd frá hans hálfu eða ekki framkvæmd; af þessu leiðir aptur, að meðan dómarrinn eða skiptaráðandinn ekki getur breytt úrskurði sínum eða dómi, þó að hann sjái þegar á eptir, að hann sje rangur eða nýjar upplýsingar koma fram. er hljóti að raska úrskurðinum, þá er fógætanum opt heimilt að breyta úrskurði sínum, og þetta gildir ekki einungis úrskurði, sem byggðir eru á formlegum ástæðum, heldur einnig þá, er snerta aðalefnið; þetta byggist einnig meðfram á því, að leyfi til að leiða vitni eða fá aðrar upplýsingar bornar fram við aðför, er mjög takmarkað. Þó að fógæti þannig hafi neitað að framkvæma fógætagjörð af einhverjum ástæðum, þá getur beiðandi krafist hennar að nýju, hvenær sem hann heldur, að hann fremur fái henni framgengt. Hafi fógæti

hins vegar framkvæmt fólgetagjörðina, þá getur hann ekki hrundið henni, nema af ástæðum er síðar eru framkomnar með lausnargjörð.

Þegar fólgetinn ekki vill eða getur breytt gjörðinni, þá eru engin ráð önnur fyrir hendi til þess, en að áfrýja henni til æðri rjettar, og má þá áfrýja bæði einstökum úrskurði og gjörðinni allri. Um áfrýjun fer eptir almennum málskotsreglum (aðfl. 53. gr.). Úrskurðinum eða gjörðinni verður því að áfrýja (þ. e. taka út áfrýjunarstefnu hjá dómsmálaritara yfirdómsins í Reykjavík) innan 6 mánaða frá því að gjörðin var framkvæmd eða úrskurðurinn uppkveðinn, og má í yfirdómi koma fram með ný skjöl, nýjar upplýsingar og hvað eina án leyfisbrjefs. Aðilar við málskotið eru fyrst og fremst beiðandi og requisitus og fólgeti, ef ábyrgð á að gera gildandi á hendur honum. Hafi þriðji maður komið fram sem aðili við aðförina, verður hann einnig aðili við málskotið, en hafi hann það eigi, getur hann valið um, hvort hann vill áfrýja gjörðinni, eða leita rjettar sínsí hjeraði.

Ef aðförin reynist ólögleg getur requisitus fengið sjer til dæmdar skaðabætur, ef hann sannar að hann hafi beðið skaða við hana, en annars ekki, því það er ekki álitid eins og við kyrsetning, að aðförin í sjálfu sjer spilli láns-trausti manna, eða baki þeim skaða.

III. Kaffi

Um lögtak.

Eins og áður er um getið, er lögtak frábrugðið aðför í því, að lögtak má gjöra án undanfarandi dóms eða

sáttar, en hins vegar eru það einungis vissar kröfur eða gjöld, sem taka má lögtaki. og eru þau talin upp í 1. gr. í lögum 16. desbr. 1885; önnur gjöld en þar eru talin verða eigi tekin lögtaki, nema síðari lög mæli svo fyrir. Gjöld þessi eru flest opinber, sem litill eða enginn vali getur verið á, að borgast eigi, og eru hins vegar optast smá, svo að það hefir ekki þótt ísjárvert að láta fólgeta taka þau með lögtaki (»panta þau út«), þó eigi liggi fyrir dómur eða sátt. enda er heldur eigi úti lokað að koma fram með varnir í málinu. Skuldir þær og gjöld, er taka má lögtaki eru:

1. Skattar til landssjóðs, sveitar og bæjar sjóða, svo og önnur gjöld og greiðslur, sem eptir beinu lagaákvæði, eða eptir lögheimilaðri niðurjöfnun eða mati eiga að lúkast til landssjóðs, sveitar og bæjarsjóða, kirkna, opinberra stofnana, embætta eða sýslana. Í þessu eru fólgin öll þinggjöld. útsvör til sveitar og bæjarsjóða; tollar virðast einnig falla inn undir ákvæðið, en gjaldheimtumaður hefur önnur betri ráð til þess að ná þeim inn, þar sem skip og farmur er að veði fyrir þeim; svo falla hjer undir aukatækjur, kirkjugjöld, tíundir, prestsgjöld, borgun til lækna eptir taxa sjá lög 13. október 1899, 4. og 5. gr. Að því er opinberar stofnanir snertir, þá fellur þar undir t. a. m. holdsveikraspítalinn, landsspítali, en hvort aðrir spítalar, þó styrks njóti úr landssjóði falli þar undir, svo að legukostnaður sjúklinga á þeim sje lögtækur, álitum vjer vafasamt.

2. Gjöld af fasteignum landssjóðs, sveitar og bæjarfélaga. Þegar eptirrit af lögtaksbeiðninni hefur verið birt skuldunaut vottfast á þann hátt, sem fyrir er mælt í opnu brjefi 21. maí 1829 1. gr. þ. e. lögtaksbeiðnin í eptirriti

skal vottfast (með tveimur vottum, eigi stefnuvottum frekar en vill) birt skuldunaut, og skal beiðandi því næst bíða í 4 vikur. og sje skuldin eigi borguð á þeim tíma, fer fram lögtak á venjulegan hátt og eftir venjulegan undirbúning. Með þessum gjöldum telst eigi að eins venjulegt afgjald, landskuld og leigur af fasteign, heldur og önnur lóðarborgun, húsaleiga o. s. frv.

3. Gjöld fyrir notkun þeirra stofnana, landsnýtja og annara hluta, sem til almenningsþarfa eru ætlaðir, enda sjeu gjöld þessi ákveðin í reglugjörðum og gjaldskrám, sem staðfestar eru af konungi eða ráðgjafa, eða og samþykktar eða staðfestar eru af sveitarstjórn, bæjarstjórn eða yfirvaldi lögum samkvæmt. Í þessu er fólgin sjúkrakostnaður á bæjar og hjeraðaspítulum, hafnargjöld, skólagjöld. Þar sem orðin eru svo víðtæk, þá virðast einnig falla inn undir ákvæðið, borgun til tóvjela og líkra fyrir-tækja, einungis ef borgunin er ákveðin á fyrirskipaðan hátt, eins og venjulega mun eiga sjer stað.

4. Gjöld fyrir leyfisbrjef, dómgjöld, endurgjald, — þar með taldir dagpeningar og ferðakostnaður, — sem greiða ber þeim, er framkvæmir eða er viðstaddur gjörðir eftir lagaákvæði, eða sem sýslunarmaður, eða sem sjerstaklega er til þess kvaddur eða skipaður af yfirvaldi, enda sje í lögum eða verðskrá, staðfestum af konungi, ráðgjafa eða landshöfðingja lögum samkvæmt kveðið á um, hvað gjalda skuli, eða hvernig það skuli reikna; svo er og um endurgjald annara lögmætra útgjalda, sem erindisrekstrinum voru samfara. Hjer í felast meðal annara gjalda borgun til hreppstjóra fyrir ýms verk, þóknun til skodunarmanna, þegar borgun er ákveðin til þeirra í lögum eða verðskrá.

5. Endurgjald þess, sem landssjóður, kirkjur, sveitar

eða bæjarsjóðir hafa orðið að greiða, til að bæta úr vanrækslu einstakra manna á lögboðnum útvegnum, aðgjörðum, vinnu eða kvöðum.

Í stað þess að þvinga einstaka menn með málssókn, sem mundi taka langan tíma, til að vinna lögboðin skylduverk, má nú blátt áfram láta vinna verkið þegar í stað, sem einnig oftast er óhjákvæmilegt, og taka síðan endurgjaldið lögtaki hjá hinum einstaka.

6. Framfærslueyrir sem manni ber að borga með barni sínu skilgetnu eða óskilgetnu, með stjúpbarni sínu, meðan móðir þess er honum gipt, foreldri sínu eða konu, er hann hefir slitið samvistum við hana að óvilja hennar, eða skilið við hana að borð og sæng eða að fullu og öllu, enda sje sá framfærslueyrir ákveðinn af yfirvaldi lögum samkvæmt, eða skilnaðarskilmálum staðfestum af yfirvaldi, hvort heldur er skilnaður að borði og sæng, eða að fullu og öllu; svo er og um skadabætur frá húsbændum eða öðrum þeim, er gjald eiga að greiða þeim manni, er framfærsluskylda hvílir á, hafi yfirvaldið lagt lögbann á greiðsluna eftir reglum þeim, er um það gilda. Sje framfærslueyrir ákveðinn eftir samkomulagi, er hann eigi lögtækur, nema hann sje staðfestur af yfirvaldi. Hafi úrskurður um framfærslueyri verið birtur húsbónda greiðanda á löglegan hátt með stefnuvottum, má hann eigi greiða honum neitt af kaupum sínum fyrir en fúlgan er borguð; þó er húsbóndi eigi skyldur að halda eftir kaupum, sem fallið er í gjalddaga, til lúkningar framfærslueyri, sem eigi er kominn í gjalddaga. Greiði húsbóndi þrátt fyrir þetta verkamanni sínum kaupum, má taka það lögtaki hjá honum sjálfum samkvæmt fyrirmælunum í þessum lið.

7. Brunabótagjald af húsum, sje tryggingin lögboðin.

Það er einungis í Reykjavík enn sem komið er, sjá lög nr. 32, 13. desbr. 1895.

8. Þóknun sú, sem ákveðin er í 7. gr. tilskipunar 12. febrúar 1872 um síldar og upsaveiði með nót. Þóknun þessi er 4 til 100 kr. eptir ákvæðum sýslumanns, og rennur í fátækra sjóð hreppsins, ef nót er lögð á helgidegi, og síld eða upsi er króaður inni.

9. Álag eptir úttekt samkvæmt lögum, 12. jan, 1884, um bygging, ábúð og úttekt jarða, þó með þeim afbrigðum frá almennum fyrirmælum lögtakslaganna, sem leiða af því, að lögtakið á fram að fara tafarlaust og framkvæmast af úttektarmönnum (sbr. nefnd lög 33. gr.). Lögtak fyrir álagi fer því fram eptir allt öðrum reglum en venjulegt er. Fyrst og fremst framkvæmir eigi fógeti eða hreppstjóri lögtakið, heldur hinir lögskipuðu úttektarmenn, þar næst er eigi að tala um neinñ undirbúning undir það, lögtaksúrskurð, birtingu á honum eða neitt þess háttar, og í þriðja lagi fær viðtakandi þegar í stað hina lögteknununi til fullrar eignar, en þeir eru eigi seldir við uppboð honum til lúkningar, þett felst ljóslega í orðunum »til lúkningar álaginu«. Jafnskjótt og úttektarmenn hafa matið álagið þá á fráfarandi að greiða viðtakanda það, nema þeir komi sjer saman um borgunina, sem þeim auðvitað er heimilt, en gjöri þeir það eigi, þá eiga úttektarmenn eptir orðanna hljóðan, sbr. orðið »gjöri«, að gjöra lögtakið, þó þess sje eigi krafist af viðtakanda. Lögtakið fer fram á þann hátt, að þeir skrifa upp og virða muni þá sem fráfarandi vísar á: vilji hann eigi vísa á neina muni, þá taka þeir þá muni sem fyrir hendi eru, þó gera lögin ráð fyrir, að einungis lausafje sje lögtekið. Ef fráfarandi er óánægður með virðinguna, þá getur hann komið fram með

alhugasemdir eða mótbárur sínar; taki úttektarmenn þær eigi til greina, þá virðist hann eiga heimtingu á, að þeir eiðfesti virðinguna, þó þeir sjeu reyndar eiðsvarnir áður. Ef fráfarandi lýsir því þegar yfir, að hann sje óánægður með úttektina, og ætli að heimta yfirúttekt, þá eiga þeir engu að síður að framkvæma lögtakið, því það er endalok úttektargjörðarinnar, og því hluti af henni. Yfirúttektarmenn eru eigi bundnir við hina fyrri virðingu á mununum, heldur geta þeir breytt henni, og það þó álagsupphæðin verði hin sama; þeir geta og tekið aðra muni en áður var lögtak gjört í; í stuttu máli: þeir framkvæma lögtak á ný til lúkningar því álagi, sem þeir hafa gjört, en að öðru leyti framkvæma þeir það á sama hátt og áður er frá skýrt.

10. Andvirði fyrir lausafje keypt á opinberu uppboði, enda greini uppboðsbókin ljóslega nafn kaupanda og kaupverðið. Skilyrðið er, að nafn kaupanda sje ljóslega tilgreint, þetta er auðvitað uppfyllt, þegar hans fulla nafn og bústaður er tilgreindur, en það getur eptir atvikum einnig ljóslega verið tilgreint án þess, ef t. a. m. er sagt: »Sigurður á Hamri«, og enginn bær er þar annar til en Hamar, og á þeim bæ bara einu Sigurður. Hins vegar er eigi nægilegt að skrifa »Sigurður Jónsson« í bókina, ef tveir menn með því nafni eru á uppboðinu, og yfir höfuð er ráðlegast að rita fullt nafn og heimili, til þess að hafa lögtaksrjettinn, sem einmitt við þessar skuldir hefur mikla þýðingu. Aðrar kröfur en þær, sem nú voru taldar, má eigi lögtaki taka, nema það sje heimilað í yngri lögum, en eptir þeim má taka lögtaki:

11. Sveitarstyrk, sem er löglega veittur. Þegar hlutaðeigandi sveitarstjórn hefur fært þeginn sveitarstyrk inn

í sveitarbókina, er hún sönnun fyrir skuldinni, sjá lög nr. 20. 4. nóv. 1887 2. gr.

12. Kirkjusöngsgjald eptir niðurjöfnun á sóknarmenn, sjá lög nr. 21, 22. maí 1890.

13. Alþýðustyrktarsjóðsgjald sjá lög nr. 29. 11. júlí 1890.

14. Þegar yfirvöld hafa sett varnir við útbreiðslu næmra sjúkdóma samkv. lögum nr. 2. 31. janúar 1896, skulu þeir, er fengið hafa læknishjálp, aðhjúkrun og meðul í heimahúsum, endurborga þann kostnað, ef sveitarstjórn álitur þá til þess færa, og skal hann þá tekinn lögtaki, ef hann eigi verður greiddur, sjá 12. gr. nefndra laga.*

15. Iðgjöld til ábyrgðarsjóða fyrir nautgripi sjá lög 20. des. 1901.

Í stað þess að fara lögtaksleiðina er þó ávalt heimilt að ganga eptir skuldinni með venjulegri lögsókn, og er það ráðleggra, þegar svo stendur á, að skuldin er eigi vafalaus, því lögtakinu fylgir sjerstök ábyrgð, eins og síðar skal tekið fram. Ennfremur er heimilt að heimta nokkurn hluta skuldarinnar með lögtaki, en ganga eptir hinu með venjulegri málssókn, ef fógeta þykir það eptir atvikum eiga við, þetta á sjer einkum stað, þegar einhver hluti skuldarinnar er vafalaus, en hinn aptur á móti vafasamur. Bjóði skuldunautur fram nokkurn hluta skuldarinnar, skal því boði eigi hafnað, og verður þá að eins gjört lögtak í því sem eptir er.

Lögtaksrjetturinn fylgir kröfunni, og ber því hverjum

*) Orðin í 12. gr. virðast benda á, eptir því sem þau hljóða, að kostnaðinn skuli taka lögtaki, ef sveitarstjórn álitur hlutað-eiganda ekki færan um að borga styrkinn, en slíkt yrði allveg gagustætt því, sem átti að vera, sbr. danska textann, enda má komast hjá því að skilja orðin þannig.

þeim, sem hana eignast síðan á hvern hátt sem það er; rjetturinn helzt þangað til ár er liðið frá gjalddaga, þó er nóg, að lögtaks hafi verið beiðzt hjá fógeta, áður en ársfresturinn er liðinn, en þá verður beiðandi að fylgja lögtakinu fram með hæfilegum hraða (lögtaksl. 2. gr.), þó er undantekning gjörð frá þessari almennu reglu, að því er þeginn sveitarstýrk snertir, sjá að ofan nr. 11. og virðist mega lögtak gjöra fyrir þeirri skuld, hvað gömul sem er, úr því engin takmörk eru sett.

Sá, sem vill fá lögtak framkvæmt, snýr sjer til fógeta með skriflega beiðni um það, og sendir jafnframt þau skriflegu skilríki eða sönnunargögn fyrir skuldinni, sem hann kann að hafa, svo sem meðlagsúrskurð, útskrift úr sveitarbók, uppboðsbók eða þess háttar; eða lætur honum í tje nægar skýrslur til þess, að hann geti skorið úr, hvort lögtak megi framfara. Ef fógeti eptir framkomnum upplýsingum álítur, að skuldin sje lögtæk, og ársfrestur eigi er liðinn, ritar hann úrskurð á lögtaksbeiðnina um það, og verður þeim úrskurði eigi sjerstaklega áfrýjað, heldur ásamt allri gjörðinni. Sje hins vegar neitað um lögtak með úrskurði, má áfrýja honum á venjulegan hátt (lögtaksl. 3. gr.).

Þegar lögtak er leyft, skal beiðnin með árituðum úrskurði birt skuldunaut af stefnuvottum, að minnsta kosti með viku fyrirvara, þó er það nægilegt í kaupstöðum þ. e. Reykjavík, Akureyri, Ísafirði og Seyðisfirði. Þegar um opinber gjöld er að ræða, að það sje auglýst á þann hátt, sem þar tíðkast um opinberar auglýsingar, að fógeti hafi úrskurðað lögtak á gjöldunum, og að lögtakið fari fram án frekari fyrirvara; skal það gjört að minnsta kosti viku

á undan lögtakinu, og þarf ekki að tilgreina nöfn skuldunauta (4. gr.).

Fógeti framkvæmir lögtak, þó má hreppstjóri gjöra lögtak í sveitum. Þegar skuldin ekki nemur meiru en 50 kr.; lögtakið skal framfara þegar fresturinn er liðinn, nema lögmæt forföll banni. Þegar fógeti framkvæmir lögtak, hefir hann með sjer tvo votta, og fer lögtakið fram allveg á sama hátt og fjárnám, þannig að skrifað er upp og virt það sem álitid er nægja til lúkningar gjaldinu ásamt öllum kostnaði, er leidir af gjörðinni, geymslu og sölu hinna lögteknunna; reynist svo við uppboð, að það nægi ekki, er lögtakinu haldið áfram án nokkurs fyrirvara. Lögtaksbeiðandi, þarf ekki að vera viðstaddur gjörðina, þegar hann er ekki viðstaddur, er fógeti eða hreppstjóri skyldur til að taka við borgun þeirri, sem fram kann að verða boðin, og er það jafn gilt og beiðandi hefði sjálfur við tekið; þeir eru einnig skyldir til að ákveða, hvort lögteknir munir skuli eptir sem áður vera í vörzlum skuldunauts, annars skulu þeir annast um varðveislu þeirra svo að vel sje (7. gr.). Ef mótmæli koma fram gegn lögtaki, og beiðandi er eigi til staðar, og heldur eigi verður til hans náð þegar, og fógeti þykist hvorki geta dæmt mótmælin ógild þegar í stað, nje heldur tekið þau gild, þá skal gjörðinni frestað, og málsaðila skýrt frá, hvenær gjörðin skuli tekin upp að nýju, og fer þá fram sókn og vörn á sama hátt og við aðför. Mæti báðir málsaðilar við gjörðina, getur söku og vörn auðvitað einnig farið fram, og er þá á sama hátt; frest getur venjulega að eins beiðandi fengið til að sanna mál sitt, en skuldunautur að eins ef beiðandi samþykkir. Lögtak má gjöra í sömu munum og áður er sagt, ennfremur gilda hinar sömu reglur og við aðför um rjett

skuldunaots til að vísa á muni, undanskilja þá frá lögtaki, nema þegar um skatta og opinber gjöld er að ræða. Hvað varnir við lögtakið snertir, þá geta þær komist að, hvers kyns sem þær eru, hvort þær snerta form eða efni, að skuldin sje ekki lögtæk, hafi aldrei verið til, sje borguð eða þess háttar; þá er fógæti á að úrskurða um hin framkomnu mótmæli, þá er hann eigi bundinn við þann úrskurð, er hann kvað fyrst upp. Úrskurði, er tekur gild fram komin mótmæli, og því neitar að framkvæma eitt-hvað, er beiðandi vill, má áfrýja þegar í stað á venjulegan hátt (S. gr.).

Þegar hreppstjóri framkvæmir lögtak, hefur hann einnig með sjer tvo votta, og getur enginn, sem hann kveður til, skorast undan. Gjörðina færir hann í löggilta bók, sem sýslusjóður leggur til, og framkvæmir hana að öðru leyti á sama hátt og fógæti; varnir mega fram koma bæði meðan á gjörðinni stendur og innan hálf- mánaðar eptir framkvæmd hennar (9. gr.). Komi mótmæli fram meðan á gjörðinni stendur, skal hreppstjóri bóka þau, en framkvæma eigi að síður lögtakið, og því næst senda fógæta eptirrit af bókinni. Komi mótmæli fram eptir að gjörðinni er lokið, skal bera þau fram fyrir fógæta; að hálf- um mánuði liðnum frá því gjörðin fór fram, leggur fógæti úrskurð sinn á framkomin mótmæli; engin lögtaksgjörð hreppstjóra er því endileg fyr en að þeim tíma liðnum; áður fógæti kveður upp úrskurð, má hann gefa málsaðil- um kost á, að láta uppi álit sitt um mótmælin, en hann er alls eigi skyldur til þess. Ef fógæta þykja framkomin mótmæli gild, þá leiðrjettir hann sjálfur það, sem rangt er, eða lætur hreppstjóra gjöra það, eða hann ónýtir með úrskurði gjörðina alla eða að nokkru leyti; taki fógæti mót-

mælin eigi til greina, staðfestir hann gjörðina til fullnaðar; málsaðilum skal skýrt frá málalokum; ef mótmælin eru tekin gild má áfrýja úrskurði um það samkvæmt lögum. Komi engin mótmæli fram við gjörðina eða innan 14 daga, er lögtakið gilt og gott, alveg á sama hátt og fógeti hefði gjört það sjálfur. Vilji menn haggja við því, verður að gjöra það á sama hátt og við hverja aðra gjörð sjá hjer síðar, og sama gildir um þá gjörð hreppstjóra, sem fógeti hefur staðfest eða leiðrjett.

Þegar um framfærslueyri er að ræða, gilda að ýmsu leyti aðrar reglur en hinar almennu, og miða þær allar til þess að gjöra innheimtuna greiðari og umsvifaminni, og leggja meiri skyldur á herðar fógeta, hvað hann snertir en ella. Ekki þarf skriflega beiðni, heldur nægir að koma fram með meðlagsúrskurðinn, og ritar fógeti á hann úrskurð sinn um lögtakið. Hafi yfirvaldsúrskurðurinn eitt sinn verið birtur greiðanda, eða eptir atvikum húsbónda eða vinnuveitanda, þá nægir, að hreppstjóri birti einn í sveitum lögtaksúrskurðinn, og í kaupstöðum lögregluþjónn eða stefnuvottur, í hvert sinn og fjárhæðin er fallin í gjalddaga; fógeti á loks að annast um innheimtu, þar með talin sala á hinum lögteknu munum og innheimta andvirðisins (6. gr.).

Ef gjald það, sem lögtaki á að taka, er ekki ákveðið í peningum, skal fógeti eða hreppstjóri breyta því í peningagjald, ef gjaldið er ákveðið í þeim aurum, sem verðlagsskrá leggur verð á; að öðrum kosti skulu hinir lögvöddu virðingamenn ákveða upphæð þess (7. gr.).

Þegar lögtak hefur verið framkvæmt, þá standa hinir lögteknu munir til lausnar, þangað til uppbóðið fer fram, ef lögtaksupphæðin ásamt áföllnum kostnaði er greidd.

Sala við uppboð má fyrst fram fara, þá er liðnar eru 3 vikur frá lögtakinu, eða frá því að það var staðfest, hafi mótmæli komið fram (10. gr.). Auðvitað stöðvar áfrýjun samkvæmt lögum söluna (11. gr.), og enn fremur stöðvar það söluna, ef skuldunautur höfðar mál í hjeraði, og kæra til sáttarnefndar eða stefna hefir verið birt lögtaksbeiðanda áður en nefndar þrjár vikur eru liðnar og kærandi um leið setur tryggingu (12. gr.). Hafi lögtaksbeiðanda eigi verið varnað sölunnar á þennan hátt með áfrýjun eða kæru innan þriggja vikna, má að eins krefjast skaðabóta, en eigi ónýtingar á lögtaksgjörðinni, nema hinir lögteknu munir sjeu enn óseldir. Fari skuldin eigi fram úr 50 kr., og hafi lögtak eigi verið gjört í fasteign, getur skuldunautur eigi mótmælt sölu gegn borgun út í hönd, nema svo sje, að hann geti útvegað áreiðanlegan innheimtumann, sem vilji ábyrgjast uppboðsandvirðið, eða hann geti sett næga tryggingu fyrir því á annan hátt; að öðrum kosti fer salan fram eptir hinum almennu ákvæðum laganna.

Nú þykir einhverjum sjer órjettur gjör með lögtaki, og getur hann þá áfrýjað allri gjörðinni, hvort sem mótmæli þau, sem hann ber fyrir sig, hafa komið fram við sjálfa gjörðina, eða ekki, og hvernig sem þeim er háttað, ef gjörðin nemur slíku, er áfrýja megi, og fer það eptir þeirri upphæð, er hinir lögteknu munir nema, en eigi hinni upprunalegu kröfu (11. gr.). Lögtaksgjörð má þannig ætíð áfrýja hvers kyns mótmæli, sem menn vilja frambera. Áfrýjunarfrestur er 8 vikur frá gjörðardegi, eða frá staðfestingu hennar. Uppreisn til áfrýjunar má eigi veita, þegar misseri er liðið frá sama tíma.

Auk áfrýjunar má einnig í vissum tilfellum aðföda mál

í hjeraði um lögmæti gjörðarinnar; þetta getur requisitus þó eigi, ef hann ætlar að koma fram ábyrgð á hendur fólga, því hann stendur ekki undir öðrum en rjettum æðri dómstóli, heldur eigi ef gjörðinni hefur verið áfrýjað, því annars gæti hann notið rjettar aðstoðar á tvennan hátt í einu, sem er óleyfilegt gagnvart hinum málsaðila. Sje því þetta ekki tilætlunin, og heldur ekki eigi að koma fram með þau mótmæli, að skuldin hafi verið lögtæk að lögum, eða lögtaksaðferðin röng, þá má málssókn eiga sjer stað. Málið skal fyrst kæra fyrir sáttanefnd, og síðan höfða í þeirri þinghá, þar sem lögtak fór fram, þótt það sje eigi varnarþing lögtaksbeiðanda; málið skal höfðað íanar 8 vikna frá lögtaksdegi eða staðfestingu gjörðarinnar.

Ef lögtaksgjörð reynist ólögmæt, hvort heldur er við áfrýjun eða málshöfðun í hjeraði, þá ber lögtaksbeiðanda, hvort heldur er einstakur maður eða hið opinbera, að bæta skuldunaut allan halla, er hann hefir beðið af lögtaksgjörðinni, samkvæmt reglum þeim er gilt hafa til þessa. Skuldunautur verður að upplýsa undir málinu, hvort hann hafi beðið nokkurn halla, og þá hve mikinn, því lögin gjöra eigi ráð fyrir að hann að sjálfsögðu bíði nokkurn halla, eða að lánstraustið rýrni við það, þó lögtak sje gjört hjá honum, eins og við kyrrsetuingu. Ennfremur á beiðandi að greiða honum að skaðlausu málskostnaði í öllum dómum, ef svo reynist, að skuld var krafín, sem engin var, eða eigi komin í gjalddaga, þá er lögtaksgjörðin fór fram (13. gr.).

Þó að beiðandi þannig hafi ljettan og greiðan aðgang að ná inn skuld sinni með lögtaki, þá er hins vegar ábyrgð sú, sem hann tekst á hendur um leið, mjög

mikil; ef því nokkur minnsti vali er á um rjettmæti skuld-
arinnar, eða lögtakshæfi hennar, þá er honum miklu betra
að höfða mál út af skuldinni, eins og lögin benda hon-
um á að gjöra, heldur en að reyna lögtak; þó er það á-
litið, að lögtaksbeiðandi verði laus við að greiða skaða-
bætur, ef hann hafði alls enga ástæðu til að ætla, að
skuldin væri eigi rjettmæt, og því alls ekki gat komið til,
að nokkur mótmæli kæmu fram gegn henni við lögtakið.

Gjald fyrir lögtaksgjörð, þegar fógeti framkvæmir hana,
er hið sama og fyrir fjárnámsgjörðir. Þegar hreppstjóri
framkvæmir lögtak, ber honum 1 kr. fyrir hvern þann er
lögtak fer fram hjá, sjá lög nr. 33. 13. desb. 1895 4. gr.,
og auk þess venjulegan ferðakostnað; fyrir birtingu á lög-
taksbeiðni, skal greiða venjulegan birtingarkostnað sjá lög
13. janúar 1882, 2. gr.

IV. Kaffi.

Beinar fógetagjörðir

(Innsetningar og útburðargjörðir).

N. L. 6—14—6 (D. L. 6—14—7)* hljóðar svo:

»Nú vill maður ekki flytjast úr leiguhúsi á fardegi rjett-
um, og hefir þó verið löglega út byggt, eður og maður
heldur kyrru fyrir að óvilja eiganda, í húsi því, er hann
á engan rjett til, eða hefur verið dæmdur frá, og
. . . má þá eigandi án frekari dóms láta rjettarins þjóna
ryðja húsið.«

*) Hversvegna útgefendur lagasafns fyrir alþýðu hafa tilfært
greinina úr dönsku lögum í safninu I. B. bls. 27, en ekki úr
norsku lögum sjá dómasafn I. B. bls. 153, verður ekki sjeð.

Þó að hjer sje nefnt hús, þá er það svo álitid, að lagagreinin eigi einnig við jarðir og yfirhöfuð allar fasteignir, og styðst þessi skilningur við það, að í aukatekju-reglugjörð fyrir rjettarins þjóna á Íslandi 10. septbr. 1830 23. gr. stendur skýrt: »Fyrir þann gjörning með hverjum nokkrum útbýlist af jörðu eða húsi, er hann á eður í býr, eður gefast ráð yfir húsi ellegar jörðu,« sjá einnig hin núgildandi aukatekjulög 2. febr. 1894, 19. gr., enda er þessi skilningur lögleiddur með 29. gr. laga 12. jan. 1884 um ábúð og úttekt jarða.

Lagagreininni verður beitt í þessum tveimur tilfellum: 1.) þegar manni hefur verið löglega byggt út af jörð eða húsi, án þess að flytja, 2.) og þegar hann hefur engan rjett til þess að búa á jörðu eða húsi, eða með öðrum orðum, þegar hægt er að sanna það fullkomlega fyrir fógeta, að maður hefur annaðhvort ekki lengur eða alls engan rjett til að búa á fasteigninni; en það er engin heimild til þess að snúa sjer til fógeta í stað hins reglulega dómara, og leggja fyrir hann ágreining um rjett til veru á fasteigninni yfirleitt. Að vísu kemst fógетinn ekki hjá því opt og einatt að rannsaka málefnið á líkan hátt og dómari, t. a. m. hvort útbygging sje lögleg, og úrskurða um það, sjá dómasafn I. B. bls, 151, en hins vegar neitar hann þegar með úrskurði að framkvæma gjörðina, ef hann sjer að tilgangurinn er að fá spurningu um lögmæti ábúðarrjettar útkljáða fyrir rjettinum, án þess að skýr rök fyrir beinum útburði liggi fyrir, eða ábúandarjetti.

Hvað nú fyrra atriðið snertir, að leiguliði vill ekki víkja af jörðu eða úr húsi eptir löglega útbyggingu á fardegi rjettum, þá verður gjörðarbeiðandi, að sanna það fyrir fógeta, bæði að lögleg útbygging hafi átt sjer stað, og

að rjettur fardagur sje kominn, og hann verður að geta sannað það þegar í stað, sje þessu mótmælt. Hvað útbygginguna snertir, þá á hann hægt með að sanna hana með því að leggja fram útbyggingarskjalið með áritun um birting, og ber það jafnframt með sjer, hvort hún er birt á löglegan hátt með nægum fyrirvara. Þegar maður vill byggja öðrum út af jörðu, skal hann hafa gjört það fyrir jól, og skal þá leiguliði fara af henni í næstu fardögum á eptir. Útbyggingin á að vera brjefleg, og skal skýrt tekið fram af hvaða ástæðum leiguliða er byggt út, og að hann eigi að víkja; útbyggingin skal því næst birt leiguliða eigi síðar en 24. desember af tveimur mönnum, sem eigi þurfa að vera hinir lögskipuðu stefnuvottar; þessir menn rita svo vottorð sitt á útbyggingarskjalið, að þeir hafi birt útbygginguna, enda má leiða þá sem vitni fyrir fógetarjetti síðar meir sjá lög 12. jan. 1884, 26. gr.; fardagar eru samkvæmt 7. gr. nefndra laga, þá er sex vikur eru af sumri, og eru fjórir, og er fimmtudagur í sjöundu viku sumars fyrstur þeirra, en sunnudagur síðastur. Ástæður til útbyggingar geta verið margvíslegar, sjá 13. gr. nefndra laga, 18. gr., 19. gr., 22. gr., 24. gr. Þegar manni hefur verið byggt út af þessum ástæðum, eða af því byggingartími hans er á enda, en hann vill þó eigi flytja heldur beitir prásetu, og getur eigandi þá krafist útburðar sjá 29. gr.; og hefur fógeti bæði rjett og skyldu til að úrskurða um það, hvort útbyggingin sje lögleg eða ekki, og hegða sjer eptir því; álíti hann útbyggingu löglega, þá ber hann leiguliða út, sjá sem dóma um þetta t. a. m. Dómasafn II. Bindi bls. 144 og III. Bindi bls. 402.

Að því er snertir útbyggingu úr húsum í kaupstöðum eða verslunarstöðum eða í sveitum úr öðrum býlum

en jörðum, þá er enginn lögákveðinn fardagur um þau, eða tiltekinn uppsagnarfrestur; það verður því að fara eftir því sem í byggingarbrjefum eða leigusamningum stendur, eða sjeu þeir ekki til, þá eftir venju á hverjum stað. Í kaupstöðum og verslunarstöðum er það víst venja, að heil hús eru almennt leigð til eins árs frá krossmessu til krossmessu, og með 6 mánaða uppsagnarfresti, en þegar um einstök herbergi er að ræða, þá sje leigutími einn mánuður, og uppsagnarfrestur 15 dagar, að öðru leyti eiga hinar sömu reglur hjer við um útbygginguna og birtingu hennar. Þess skal getið, að rjett til útbyggingar hefur ekki einungis sá eigandi, sem gjört hefur samninginn við leiguliða, heldur einnig síðari eigendur; enn fremur hefur leiguliði, sem byggir öðrum eða leigir, þennan sama rjett gagnvart sínum leiguliða, ef hin sömu skilyrði eru fyrir hendi.

Að því nú er síðara atriðið snertir, að fá mann borinn út af fasteign, sem ekki hefur lengur rjett til að búa á henni, þá verður það að vera skylda gjörðarbeiðanda að sanna sinn betri rjett til hennar, geti hann það, án þess requisitus geti hnekkð þessari sönnun., þá verður hann að þola útburð. Þetta er viðurkennt með mörgum landsyfir-rjettardómum sjá t. a. m. dóm 19. febr. 1855 (Þjóðólfur 7. ár bls. 53); maður dæmdur til að berast út, af því hann hafði enga heimild til að búa á jörðu gagnvart beiðanda, sem hafði byggingarbrjef frá rjettum eiganda; dóm 10. sept. 1860 (Þjóðólfur 13. ár bls. 4), sem staðfestir fógetaúrskurð um að bera ábúanda út, er enga heimild hafði til að búa lengur á jörðinni; í dómi þessum segir svo: »Þannig er með öllu auðsætt, að eins og byggingarbrjef . . . eigi gaf áfrýjandanum (ábúanda) neinn rjett til

að sita á jörðinni lengur, en til fardaga 1858, þannig hefur sætt sú, er nú var getið, að eins gefið áfrýjandanum heimild til að sitja á þriðungi jarðarinnar til fardaga 1859, án þess nokkuð annað sje komið fram í málinu, sem gefi honum heimild til að sita þar lengur. Með því nú N. L. 6—14—6 ákveður, að ef nokkur heimildarlausit sita á jörðu án eigandans vilja, megi eigandinn láta fógætann bera hann út, hlýtur hinn áfrýjaði úrskurður, jafnvel án tillits til þess, að áfrýjandanum hafði fyrir júl 1858 verið byggt út af jörðinni, er eptir fyrir tjeðum ástæðum eigi hefði þurft að gjöra, að því leyti útburðinn snertir, að staðfestast.« Dóm 14. sept. 1864 (Þjóðólfur 17. ár bls 14), sem staðfestir fógætúrskurð um útburð á ábúanda af jörð, sem vantaði skýlausan rjett til að sitja kyr, eptir þágildandi lögum, gagnvart eiganda; sjá enn fremur dómasafn I. bindi bls. 151, II. bindi bls. 314, (dóm, sem var staðfestur af hæsta rjetti) IV. bindi bls. 500.

Hvort gjörðarbeiðandinn er eigandi eða leiguliði stendur á sama, alveg eins og tekið var fram um fyrsta atriðið, heldur ekki er neitt komið undir því. hvort beiðandi hafði jörðina, eða húsið í eignarhaldi sjá flesta hina fyrgreindu dóma, þar sem það gagnstæða átt sjer einmitt stað. Það er nóg að hann getur sýnt sinn betri rjett, og að leiguliði því gagnvart honum »engan rjett« hefur; að ábúandi engan rjett hefur, getur verið af mörgum ástæðum, að hann hafi flutt sig á jörð án nokkurrar heimildar, sjá fyrnefndan dóm 19. febr. 1855; eða að hann reyndar hefur einhverja heimild til jarðarinnar en hún er ógild gagnvart beiðanda, eða heimildin er fallin úr gildi, annaðhvort eptir samkomulagi, eða ef leiguliði hefur fyrirgjört

rjetti sínum. Hafi hins vegar beiðandi ekki skýlausan rjett gagnvart leiguliða, þá neitar fógeti honum um að framkvæma gjörðina, sjá t. a. m. landsyfirrjettardóm í Þjóðólfi 10. ár bls. 94, þar sem neitað er að veita beiðanda eignarhald á túnspildu, af því hann gat engan rjett sýnt gagnvart requisitus, sem hafði spilduna í sínu haldi (Besiddelse). Enn má geta þess, að rjetturinn til að búa í húsi eða á jörð getur fallið burtu við gjaldprot, eða ef eignin er seld við nauðungar uppboð, sjá t. a. m. dómasafn I. bindi bls. 423.

N. L. 6—14—6 hljóðar einungis um það að fá mann borinn út, og sama er um ábúðarlögin; það leiðir nú af sjálfu sjer, að þegar búið er að bera leiguliða út, þá getur viðtakandi flútt inn, án þess að það þurfi sjerstaklega að setja hann inn. En ef hús eða jarðareigandi ekki vill leyfa leiguliða að flytja inn í hús eða á jörð á áskildum tíma, þá getur hann fengið fógeta til að setja sig inn í húsið eða á jörðina, ef hann getur sýnt skýlausan rjett sinn til þess; ef nú flutningurinn er bundinn einhverju skilyrði, t. a. m. að leigan sje borguð fyrirfram, eða trygging sett fyrir henni, þá verður fógeti að rannsaka þennan ágreining, og leggja úrskurð á hann, og hegðar sjer þar næst eptir honum.

Hin tilgreindu lagaboð tala einungis um fasteignir, en það er augljóst, að það getur opt verið brýn nauðsyn að ná með aðstoð fógeta lausafjarmunum, sem beiðandi hefur skýlausan rjett til að fá í sínar vörzlur, òg þessi nauðsyn er enda brýnni en við fasteignir, því hreyfanlegum hlutum má opt glata, og einmitt með því eyðileggja alveg rjett mannsins, svo að það gagnar minna þó að hann fengi skaðabætur, t. a. m. ef kaupmaður fengi ekki af-

hentar hjá verzlunarstjóra sínum. sem hann hefði sagt upp, reikningsbækur verzlunarinnar eða önnur áriðandi skjöl hana snertandi. Það er því álitid, að heimild sje að beita þessum reglum, þó um lausafje sje að ræða, **ef** beiðandi getur fullkomlega sannað rjett sinn til hlutarins, og **ef** hann getur sýnt þennan ákveðna hlut hjá requisitus og sannað þegar, að það sje hinn rjetti hlutur; þetta er sjerstaklega hægt með skip, báta, vagna, hesta og þessháttar hluti. Samkvæmt þessari meginreglu er það og vidurkennt, að maður með aðstoð fógeta geti fengið afhent sjer börn, sem órjettilega er haldið gagnvart foreldrum, eða þeim sem ganga þeim í foreldrastað, ef t. a. m. annað hjóna að ástæðulausu og að óvilja hins slitur sambúðinni og fer í burtu með börn þeirra, þá getur hitt með aðstoð fógeta fengið þau aptur, en hins vegar getur eiginmaður ekki þvingað konu sína til að búa saman við sig, eða látið færa hana heim aptur, ef hún fer í burtu.

Framkvæmd gjörðarinnar framfer eptir venjulegum reglum; gjörðarbeiðandi verður að mæta eða láta mæta, en engin þörf er á að birta requisitus, að gjörðin eigi fram að fara; ef mótmæli koma fram eru þau færð til bókar, og úrskurður síðan uppkveðinn, ef málfærslan gefur til-efni til þess; ef rjettur beiðanda er verulega vefengdur, þá getur fógeti úrskurdað, að gjörðin fari því að eins fram, að beiðandi setji tryggingu. Gjödör þessar eru endilegar, svo að eigi þarf að fá þær staðfestar eptir á í hjeradi, eins og löghald eða kyrrsetningu, og ef málsaðilar sætta sig við gjördina, þá er hún endileg að öllu leyti. Sá, sem er óánægður með slíka gjörð, getur áfrýjað henni til æðri rjettar, og það er hann neyddur til að gjöra, ef hann vill gjöra ábyrgð gildandi á hendur fógeta. Auk þess má

höfða mál í hjerði til skaðabóta, og verður sá, er þeirra krefst, að sanna, að hann hafi orðið fyrir skaða, ef hann á að fá bætur. Gjald fyrir þessar gjörðir er 2 krónur.

V. Kaflí.

Kyrrsetning og lögbann.

A. Löghald eða kyrrsetning. Það getur opt verið nauðsynlegt fyrir mann, sem hefur fulla ástæðu til að óttast, að rjettur sá, sem hann þykist hafa gagnvart manni, verði fyrir borð borinn, áður en endilegur dómur getur fallið um það, hvort hann hefur rjettinn eður eigi, og að hann því síðar meir, þó hann vinni málið, geti ekki fengið rjett sinn, að fá tryggingu fyrir því, að rjetti hans verði eigi hallað, þangað til hann getur náð honum eptir löglegan undirbúning. Sá sem á skuld hjá öðrum, á það á hættu að skuldunautur selji, veðsetji eða á annan hátt afhendi eigur sínar á því tímabili, þangað til hann hefur fengið dóm fyrir skuldinni. Honum er því nauðsynlegt að fá þessu varnað með kyrrsetningu eigna hans eða lögbanni til bráðabirgða. Kyrrsetning og lögbann eru því bráðabirgða varnar og verndunarráðstafanir, sem varna því að rjetturinn glatist, en þær ákveða ekkert um, hver rjettinn hafi, og því er nauðsynlegt að staðfesta þessar ráðstafanir eptir á með endilegum dómi, ef rjetturinn á að haldast; að þessu leyti eru þessar gjörðir frábrugðnar öðrum fógetagjörðum.

Skilyrði fyrir kyrrsetningu er eptir N. L. 1—19—8 og 9 eins og þessar greinar nú eru skildar, fyrst og fremst að maður eigi skuld hjá öðrum, er komin sje í gjald-

daga, án þess að vera greidd. Að skuldin sje byggð á skuldabryði eða öðrum skriflegum skilríkjum verður ekki heimtað, en hins vegar verður engin kyrrsetning gjörð fyrir skuld, sem er tryggð að einhverju leyti, t. a. m. með veði, því þá er kyrrsetningin óþörf, enda getur requisitus varnað henni með því að setja fulla tryggingu, sjá N. L. 1—19—7. Af sömu ástæðu verður eigi gjörð kyrrsetning, þegar requisitus hefur viðurkennda gagnkröfu á beiðanda, og kröfurnar þess eðlis, að ganga hvor á móti annari. Sömuleiðis virðist kyrrsetning óþörf fyrir kröfu, er byggð er á aðfararhæfum dómi eða sátt, en það er þó álitid, að hana megi gjöra, því það getur verið gagnlegt fyrir dómhafa þó hann hafi dóminn, ef hann eigi hefur enn ráðið það af, hvort hann vill áfrýja eða ekki, því hann er ekki bær um það, eptir að hafa gjört aðför. Auk þessara skilyrða, sem hljóta að vera fyrir hendi, þegar kyrrsetningar er krafizt, er það einnig heimtað samkvæmt N. L. 1—19—4 að gjörðarbeiðandi setji fulla tryggingu eða ábyrgð fyrir því, að hann verði eigi á burtu áður en mál er útkljáð, og svari fyrir allt það óhagræði, er af kyrrsetningunni getur leitt, ef hún reynist ólögleg. Þetta er aðal-skilyrðið fyrir kyrrsetningu, og sökum þess, að samkvæmt N. L. 1—19—21, á sá er kyrrsetninguna ljet gjöra, að bæta requisitus vansæmd þá og tjón, er hann varð fyrir, reynist hún ólögleg, þá er fúgetinn þess vegna skyldur til að heimta tryggingu, nema því að eins, að requisitus lýsi því yfir, að hann kæri sig ekki um hana, og eins þó hann krefjist hennar eigi við gjörðina eða þegi, eða þó fúgeti álíti hana óþarfa, af því málið sje alveg ljóst, eða beiðandi áreiðanlegur maður; þó verður tryggingar tæpast krafizt, ef landssjóður eða Landsbankinn væri gjörðarbeið-

andi. Í víxilmálum má fógæti ekki samkvæmt 9. gr. laga 13. jan. 1882 heimta tryggingu af gjörðarbeiðanda, nema bornar sjeu fram við kyrretningargjörðina varnir, sem taka má til greina í víxilmálum eptir 3. gr. laganna.

Hvað tryggingu snertir, þá geta málsaðilar komið sjer saman um hana, en ef þeir gjöra það ekki, þá ákveður fógæti bæði, hve mikil hún skuli vera, og í hverju fólgin; venjulega mun heimtað fasteignarveð eða reiðu peningar. Tryggingar er krafist um leið og beiðni um gjörðina kemur fram, og skýrir þá fógæti requisitus frá henni í byrjun gjörðarinnar, og verður þá útgjört um það, hvort hún skuli vera og hvernig, og fer upphæð hennar eptir þeim skaða, er ætla má, að requisitus verði fyrir, reynist kyrretningin ólögleg. Sje engrar tryggingar krafist, verður fógæti að svara til skaðabótanna, ef kyrretningin reynist ólögleg; en reynist hún eigi nægileg, þá fæst eigi meira og fógæti er ábyrgðarlaus, nema hann hafi haft sviksamlegan tilgang.

Neiti fógæti um kyrretning, nema ákveðin trygging sje sett, þá má áfrýja þeim úrskurði þegar í stað, en hins vegar verður eigi áfrýjað sjerstaklega, þó fógæti neiti að taka til greina kröfu requisiti um hærri tryggingu eða aðra og þannig gjörðin stöðvuð, en þeim úrskurði verður að áfrýja ásamt allri gjörðinni.

Kyrretningu má gjöra í öllu því sama og við aðför, og hinar sömu undanþágur eiga sjer stað og á sama hátt.

Gjörðin fer fram á sama hátt og aðrar fógætagjörðir; beiðandi verður að koma fram með skriflega beiðni, og um leið þau skjöl og skilríki, er beiðnin styðst við; ef ekkert er kyrretningu til fyrirstöðu sjá hjer að framan, þá ákveður fógæti dag og stund; fer því næst ásamt beið-

anda eða umbodsmanni hans á heimili skuldunauts, eða þangað þar sem hann á fjármuni, skýrir requisitus frá erindinu, og skorar á hann að fullnægja kröfu beiðanda. Ef það er þegar gjört, eða trygging sett af skuldunaut samkvæmt N. L. 1—19—7, verður ekki frekar úr gjörðinni, en sje það ekki gjört byrjar gjörðin, og fer hún fram á sama hátt og aðför; framkomi mótmæli eru þau bókuð ásamt svarinu; um fresti er ekki að ræða, og því næst fellur úrskurður fógeta; hljóði hann upp á að gjörðina skuli framkvæma, verður honum eigi áfrýjað sjerstaklega, og framfer því næst kyrrsetningin; eigur skuldunauts eru skrifaðar upp og virtar, nema málsaðilar komi sjer saman um annað, eða þetta er óþarft t. a. m. þegar kyrrsettir eru einstakir hlutir, fasteign eða þess háttar; annars er uppskrípt og virðing nauðsynleg, meðal annars til þess að sjá, hvað upphæðinni líður, því kyrrsetning getur ekki farið fram fyrir stærri upphæð, en krafan hljóðar upp á með kostnaði. Þegar nægilegt er uppskrifað og virt, lýsir fógeti því yfir til bókar, að kyrrsetning sje gjörð í þessum munum. Um rjett og skyldu að vísa á munina, gilda sömu reglur og við aðför. Ef löghald er lagt á fasteign verður ekki krafist, að requisitus víki af henni, heldur ekki getur beiðandi krafist, að af honum verði teknar skepnur eða búsgögn eða þessháttar; sjeu það aptur á móti peningar eða peningagildi, sem lagt er löghald á, þá má krefjast, að þeir munir sjeu teknir úr vörzlum skuldunauts. Beiðandi getur þó ekki heimtað að fá hina kyrrsettu muni í sínar vörzlur, heldur verður fógeti að annast þá. Að endingu skal það tekið fram, að það má auðvitað kyrrsetja hluti, sem áður eru veðsettir, sjárnámi

teknir, eða kyrrsettir, en þá verður við virðinguna að taka tillit til þess verðs, sem þeir eru áður veðsettir fyrir.

Verkanir löghaldsins eru þær, að skuldunautur má ekki flytja burtu fjármuni sína, láta þá af hendi eða veðsetja fyrir en hann hefur gjört skil fyrir skuldinni sbr. N. L. 5—3—33. Skuldunautur má því eigi flytja munina í burtu í því skyni, að koma þeim undan, ekki neyta þeirra t. a. m. ekki slátra kind sjer og sínum til uppeldis, sem kyrrsett er, ekki eyðileggja hlutinn; loks má hann ekki á neinn hátt afhenda hlutinn eða fríviljuglega leggja bönd á hann, því verði kyrrsetningin á síðan staðfest, þá á hluturinn að vera til staðar, og geta orðið tekinn fjárnámi, og einmitt til þess að tryggja þetta, er löghaldið, það er þess mark og mið. Kyrrsetningin veitir því skuldheimtumanni tryggingarrjett gagnvart öllum sjálfráðum ráðstöfunum skuldunauts yfir hlutnum, en hún veitir engan veðrjett í hlutnum. Af þessu leiðir, að skuldunautur getur að ósekju tekið lán, því þar með er ekki lagt haft á neinn einstakan hlut í eigu hans, en þá getur aptur þessi lánardrottinn fengið dóm eða sátt yfir skuldunaut sínum, og gjört fjárnám í hinum kyrrsettu eignum, og það þó lántakan sje yngri en kyrrsetningin, og þannig svipt beiðanda þessum tryggingarrjetti. Brjóti skuldunautur móti kyrrsetningunni með því að afhenda munina, þá getur löghaldshafi eigi að síður gjört fjárnám í hlutnum, og skuldunautur verður hegningarsekur eptir 255 gr. hinna almennu hegningarlaga. Til þess að kyrrsetningin hafi þetta gildi, að minnsta kosti gagnvart þeim, sem ekki vita um hana, er það nauðsynlegt, að láta þinglesa hana við varnarþing skuldunauts, eða ef fasteign er kyrrsett, þá við það varnarþing, er hún liggur undir.

Samkvæmt N. L. 1—19—20, skal gjörðarbeiðandi, nema full skil sjeu þegar gjörð af requisitus, þegar í stað halda kyrrsetningunni fram til dóms, og höfða mál og það á næsta þingi eptir, er hann getur stefnt til. Málið á fyrst að fara fyrir sáttanefnd sjá tilsk. 20. jan. 1797 11. gr., nema skilyrði fyrir gestarjettarmáls meðferð sje fyrir hendi, og verður að taka út kæru til sáttanefndar þegar að gjörðinni lokinni; komist sátt ekki á, þá á þegar að taka út stefnu til »fyrsta dags«, sem rjettargangur er haldinn, þ. e. í Reykjavík til næsta bæjarþings, eptir löglegan frest, en utan Reykjavíkur. Þar sem engin regluleg þing eru haldin, nema manntalsþing, til aukarjettar með eigi lengri fyrirvara en nauðsynlegur er. Sje þessa ekki gætt. Verður kyrrsetningin dæmd ógild. Málfærslan fer fram eptir venjulegum reglum, og engin takmörk frekari en venjulega sett fyrir veitingu á frestun. Málið skal sótt á því sama þingi, og sækja hefði mátt kröfuna, og því venjulegast við persónulegt varnarþing skuldunauts; með því að fógétinn er hinn sami maður og hjeradsdómarinn, þá verður hann einnig dómari í málinu, en það er í sjálfu sjer ekkert viðsjárvert, því fógæti hafur að eins framkvæmt kyrrsetningu eptir að hafa rannsakað, hvort hin formlegu skilyrði væru fyrir hendi, en alls eigi látið neitt álit í ljós um það, hvort krafan í sjálfu sjer væri rjettmæt eða eigi; spurningin um það kemnr yfir höfuð alls ekki fram fyrir fógætarrjettinum. Í staðfestingarmálinu verður stefnandi að leggja fram kyrrsetningargjörðina í aktsformi, og gengur krafa hans út á, að fá dóm fyrir, að skuldin sje rjett og lögmæt, og kyrrsetningin því lögleg. Mótbárur requisiti geta verið margvíslegar, þær geta lotið að því, að kyrrsetningin sje ranglega gjörð af formlegum ástæðum, og þær geta snert

kröfuna sjálfa, að hún hafi aldrei verið til, bundin skilyrðum, sem eigi hafa verið uppfyllt, borguð áður en kyrrsetningin var gjörð. Reynist krafan lögmæt, og ekkert að athuga við kyrrsetninguna frá fornlegu sjónarmiði, er hún staðfest að öllu leyti; hún getur einnig orðið staðfest að nokkru leyti, ef krafan finnst að nokkru leyti gild.

Sjerstakar reglur gilda um það, hvernig framfylgja skuli til staðfestingar kyrrsetningu á fjármunum útlends manns, sjá opið brjef 30. nóvember 1821, lögleitt með cancellibrjefi 20. apríl 1822. Málinu skal framfylgt þar, sem kyrrsetningin er gjörð, og sje hald lagt á eigur, sem útlendingur á í ýmsum lögsagnarumdæmum í ríkinu, þá þar, er haldið var fyrst á lagt, nema málið eptir sjerlegu úsigkomulagi þess eigi fyrir annan rjett í ríkinu að leggjast. Þetta getur t. a. m. átt við sjó- og verzlunar-rjettinn í Kaupmannahöfn; því sje gjörð kyrrsetning í eigum manns búsetts þar, hjer á landi, þá verður að framfylgja henni við hans varnarþing, því maður búsettur í Danmörku, er ekki »útlendur» í laganna skilningi; dvelji hinn lögsótti í ríkinu þá ber að stefna honum; dvelji hann hjer ekki en hafi hjer umboðsmann, þá skal stefna honum; eigi hvorugt þetta sjer stað, þá skal stefna þeim, sem varðveitti fjármunina, eða er handhafi þeirra; geti enginn skoðast sem handhafi þeirra, verður sá, sem vill kyrrsetja þær að fá mann skipaðan sem verjanda í málinu og handhafa, og síðan höfða málið gegn honum. Með því að handhafi þannig er þvingaður umboðsmaður útlendingsins, þá hverfur umboð hans, ef útlendingur mætir sjálfur eða annar fyrir hans hönd; þegar svona stendur á, eru þeir eigi bundnir við málfærslu handhafa, heldur geta komið fram með ný mótmæli, nýjar rjettarkröfur o. s. frv. Loks inni

heldur opna brjefið þá reglu, að þó bú skuldunauts verði protabú erlendis, og það auglýst, áður en lagahald varð á eigur hans sagt, þá hindrar það ekki kyrrsetninguna nje framfylgd hennar, og síðar meir aðför eptir dómi. Þessi regla er gagn stað því sem annars tíðkast, því kyrrsetningu er aldrei hægt að gjöra í búi, sem er auglýst gjaldþrota, en hins vegar tapar ekki kyrrsetningin krapti sínum eptir íslenskum lögum, þó bú skuldunauts verði tekið til gjaldþrota meðferðar eptir kyrrsetninguna.

Þó nú beiðandi sje skyldur til, eins og nú hefir verið frá sagt, að fá dóm um það, hvort kyrrsetningin hafi verið löglega gjörð, og requisitus þá geti komið fram með mótlárur sínar einkum gegn rjettmæti kröfunnar, þá er þó svo álitid, að hann geti einnig áfrýjað kyrrsetningu í vissum tilfellum, og vilji hann gjöra ábyrgð gildandi á hendur fógeta, er hann neyddur til þess.

Reynist kyrrsetning ólögleg, skal sá er kyrrsetninguna ljæt gjöra, bæta þeim, er fyrir henni varð, vansæmd þá og tjón, er hann hefir orðið fyrir, eptir því sem góðir menn meta, og dómariinn álítur sanngjarnt vera N. L. 1—19—21. Þessi regla gildir af hvaða ástæðu, sem kyrrsetningin verður ógild dæmð, hvort heldur er af því krafan reynist ógild, eða af formlegum ástæðum. Lögin gera ráð fyrir, að kyrrsetning í sjálfu sjer baki skuldunaut vansæmdar og lántraustsspjalla, og því sje beiðandi skyldur að bæta það, án þess að nokkur sönnun þurfi að liggja fyrir um að svo sje í raun og veru. Ef aptur á móti skuldunautur krefst annara skaðabóta að auki, þá verður að sanna, að hann hafi beðið þann skada. Skaðabæturnar skulu metnar af góðum mönnum, og til tekur þá venjulega dómariinn, að þær megi ekki fara fram úr einhverri vissri upphæð, sem

komið hefir fram undir rekstri málsins; dómariinn getur og ákveðið upphæðina, ef hann treystir sjer til þess. Skaðabótakröfuna má koma fram með, þar sem málið var höfðað um kyrrsetninguna, jafnvel þótt það sje ekki varnarping hans (beiðanda) N. L. 1—19—21.

B. Lögbann eða forboð. Þegar einhver hefur ástæðu til að ætla, að annar maður ætli að framkvæma eitt-hvert verk, sem hann álítur brot á rjetti sínum, þá er honum að vísu heimilt, að höfða mál og fá hann dæmdan til að hætta við verkið, eða til að svara fullum skaðabótum fyrir spjöll þau, er þannig eru gjörð; en það liggur í augum uppi, að opt verður rjettur hans fyrir borð borinn, ef hann á að bíða þann langa tíma, er liðið getur þangað til fullnaðardómur fellur. Honum er því áriðandi að geta stöðvað framkvæmd verksins þegar í stað, svo að það hvílist, þangað til það er löglega útkljáð, hvort rjett var að framkvæma verkið eða ekki. Þetta er gjört með því að láta fógeta leggja lögbann niður eða forboð gegn því, að verkinu verði haldið áfram. Um slík lögbönn skal fara að öllu leyti sem um kyrrsetningu, stendur í N. L. 1—19—22. Beiðandi verður því að setja tryggingu, ef lögbannið skyldi reynast ógilt, en hins vegar getur ekki requisitus stöðvað bannið með því að setja tryggingu, því það væri gagnstætt tilgangi bannsins. Bannið er tilkynnt requisitus persónulega, eða þá á bústað hans fyrir heimilisfólki hans; ennfremur fyrir þeim sem vinna verkið; loks á beiðandi þegar í stað að höfða mál til rjettlætningar á banninu, alveg á sama hátt og við kyrrsetningu. Sje banninu eigi sinnt, verður beiðandi að snúa sjer til lögregluvaldsins, og fá þess aðstoð til þess að banninu sje hlýtt, þangað til endilegur dómur fellur. Reynist lögbannið ó-

löglegt af einhverjum ástæðum, verður beiðandi að svara requisitus þeim skaða, er hann hefur beiðið við bannið, og eptir atvikum fyrir þá vansæmd og lántraustsspjöll, er það kann að hafa haft í för með sjer eptir dómarans eða óvilhallra manna mati.

